

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

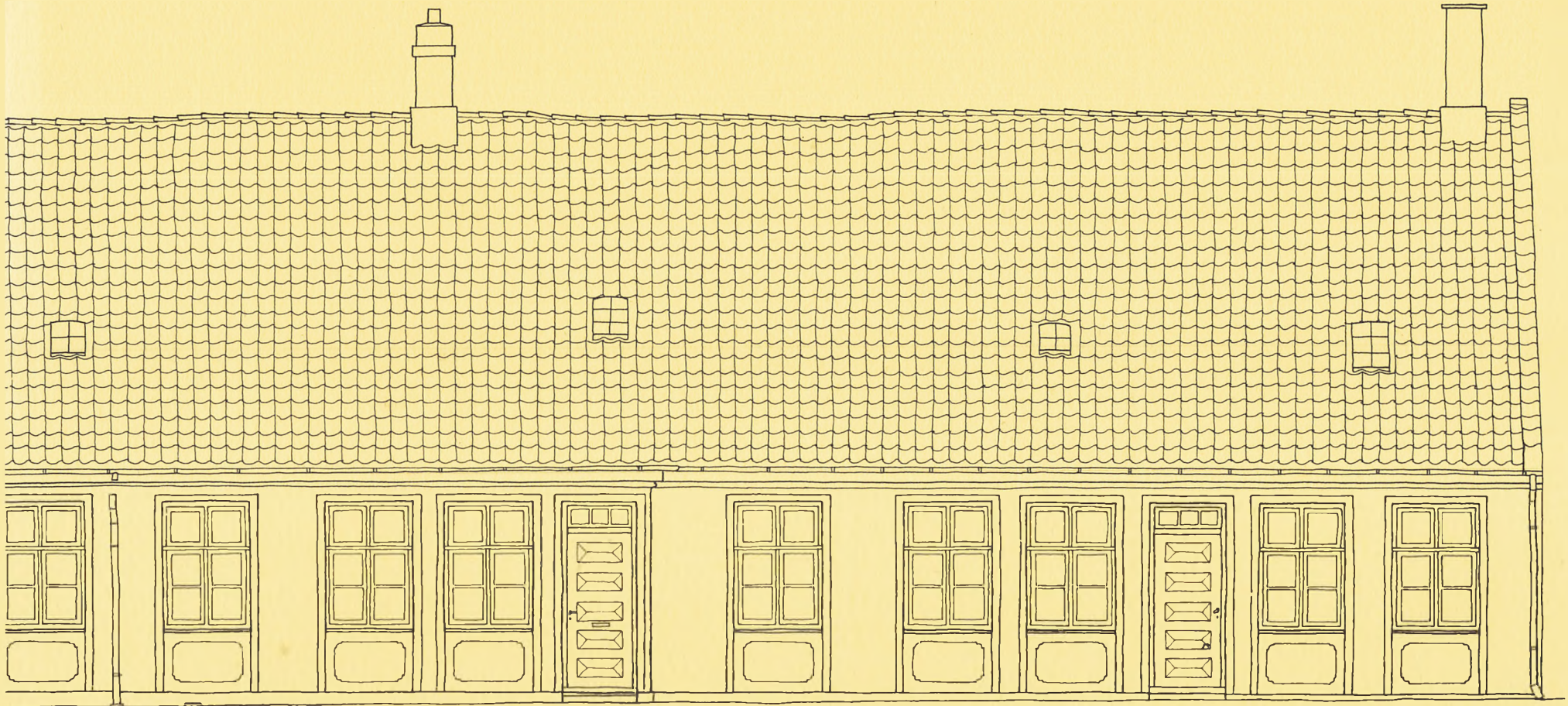
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

En købmandsgård i Frederikssund

Bevaringsudvalget for bygninger og miljøer i Frederikssund kommune

Tekst: Knud B. Christoffersen
Tegninger: Jørgen Thomsen, Ulla Møldrup og Knud B. Christoffersen
Opmålinger: Jørgen Thomsen
Foto: Frederikssund Lokalhistoriske Arkiv
Tryk: Thorsgaard Trykcenter
ISBN: 87-981554-0-7

En købmandsgård i Frederikssund

Knud B. Christoffersen

Bevaringsudvalget for bygninger og miljøer i Frederikssund kommune

Frederikssund 1983

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Ladepladsen ved Sundby Færge	5
En købmandsgård bliver til	5
Familien Smith slår sig ned i Frederikssund	7
Købmandsgårdens bygninger i 1781	8
Købmand Jørgen Smith	8
Købmand Jochum Smith	9
Købmand Søren Friis Smith	11
Bygningerne i Søren Friis Smiths tid	15
Købmand Carl W. Lorentzen	18
Købmand Harald Lindhard	19
Bygningerne i Lindhards tid	21
Fra købmandsgård til håndværkergård og lejekaserne	22
Foderstofgården og foderstofforeningen	25
Holten Langes ”Foderstofgård” i 1925	28
Næringsdrivende i dette århundrede	29
Bygningerne i dette århundrede	31

BILAG :

Ejere af ”den gamle købmandsgård”	33
Slægten Smiths ældre del (Stamtavle I)	34
Slægten Smiths yngre del (Stamtavle II)	34
Folketællingslister	35
Brandtaksationen i 1817	38
Opmålingstavler	40
Anvendte kilder og litteratur	46

Indledning

Dette hæfte skal fortælle om en gammel købmandsgård i Frederikssund. Det er den såkaldte "Foderstofgård", Havnegade 14, der er beliggende på matr. 6 af Frederikssund bygrunde. Gården er en af de ældste ejendomme i Frederikssund. Forhuset kan føres tilbage til tiden omkring 1750. Bygningens høje alder er ganske vist ikke direkte synlig i dag, da skalmure, om- og tilbygninger skjuler det gamle bindingsværk. Såvel forhuset som de tilstødende bygninger er i stærkt forfald, så man kan frygte, at dette spændende anlæg en dag vil forsvinde fra gadebilledet.

Bevaringsudvalget, der er et fællesudvalg nedsat af Frederikssund Historiske Forening og Lokalkomiteen for Danmarks Naturfredningsforening, fik for et par år siden økonomisk støtte til en bygningsundersøgelse. Det er bl.a. resultaterne af denne undersøgelse, der skal fremlægges her.

Bevaringsudvalget havde foreslået Fredningsstyrelsen, at primært forhuset, sekundært nogle af de øvrige bygninger kunne fredes, men resultatet blev negativt. Vi vil alligevel håbe, at dette lille skrift ikke bliver et mindeskrift om den gamle købmandsgård, men at bygningerne eller dele deraf — også i fremtiden — vil få lov til at minde os om det gamle Frederikssund.

Vi takker Fredningsstyrelsen og Sparekassen sds, der har støttet udgivelsen heraf.

Ladepladsen ved Sundby Færge

Lidt forhistorie

Frederikssund er grundlagt på landsbyen Udesundbys overdrev på det sted, hvorfra færgen til Hornsherred den gang udgik. Stedet kaldtes ”ved Sundby Færge”, og blev foruden af færgefarten også anvendt til oplag af varer — især tømmer og andre bygningsmaterialer. Denne funktion blev meget betydelig, da kongen i 1560erne byggede Frederiksborg Slot, og siden 1578 fik købmændene fra Slangerup lov til at anvende pladsen. I 1632 fik de et areal, hvorpå de fik tilladelse til at opføre nogle søboder, men først omkring 1650 blev de første beboelseshuse opført på stedet.

Det ældste Frederikssund

Christian IV havde i 1622-23 ladet opføre et kalkhus og en beskeden skibsbro, hvor mindre skibe kunne losse og lade. Skibsbroen byggedes i forlængelse af den vej, der fra landsbyen Udesundby — langs strandkanten — førte ned til færgestedet. Det ældste Frederikssund opstod i den del af gaden, der lå nærmest skibsbroen. Skal vi placere stedet i forhold til det nuværende Frederikssund, begyndte byen i krydset, hvor Havnegade, Havnevej, Færgevej og Bruhnsvej mødes og gik i retning af nord op til det sted, hvor Fredensgade munder ud i Havnegade.

Den ældste bebyggelse (Kongens Kalkhus, Bøgvads gård og Falkenborg) lå på den vestlige side af vejen, der var den bedst egnede til bebyggelse, for på den modsatte side ud mod ”Bløden”, var området så lavt, at vandet ved højvande kunne nå helt op til gaden. Efter en jordopfyldning byggedes her i 1650erne en meget stor gård (nuværende Havnegade 10 og 12) af byens første embedsmand, tolder Mogens Ibsen, der nærmest kan betegnes som byens grundlægger.

En købmandsgård bliver til

Sivert Floor

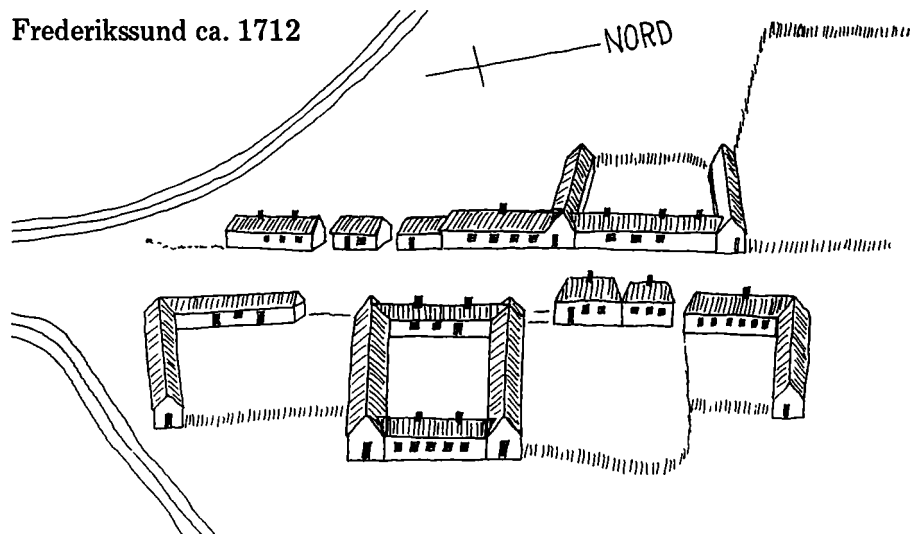
Kort efter blev den grund, som her har vor interesse, bebygget. Det har formentlig kun været et mindre hus. Vi ved, at en handelsmand fra København ved navn Sivert Floor slog sig ned i ”byen” i 1670, idet han købte en grund med et lille hus nord for ”Toldergården”. Vi ved desuden, at han investerede en hel del i den købmandshandel, han startede her. I 1671 holdt Sivert Floor en karl, en dreng, en amme, en stuepige og en tjenestepige (skænkejomfru) i sit brød. Han byggede to gårde på stedet. Om det var de dårlige økonomiske konjunkturer eller måske udsigt til et bedre udkomme andetsteds, ved vi ikke, men han forlod ladepladsen allerede i 1676, hvorefter begge gårde købtes af naboen Poul Steenbeck.

Poul Steenbeck

Efter Floors bortrejse boede der i Frederikssund kun fem familier: Steenbeck, to skippere og to toldembedsmænd. Poul Steenbeck var kommet til Frederikssund i 1666, da den gamle tolder Mogens Ibsen var død. Han giftede sig med enken, der var formuende. Han blev hurtigt stedets driftigste og rigeste mand. I 1671 oplyses det, at han holdt bryggersvend, stegerspige, stuepige, avlskarl, to røgttere og en tærsker. Vi ved også, at han lå i konstant krig med bønderne i Udesundby om græsningsretten — og især om retten til at benytte Kalvøen, som han forsøgte at fravryste bønderne. Ifølge en opgørelse fra 1677 ved vi, at han havde 19 stude, 16 køer og 16 heste, så det var naturligt, at han behøvede græsarealer, men dengang løb bønderne af med sejren — de beholdt øen. Steenbeck havde desuden et betydeligt krohold, hvortil kom handelen. Dengang var det især hollandske skibe, der lagde til ved skibsbroen for at købe korn.

I 1682 ejede Poul Steenbeck hele østsiden af Strandgaden. Den gamle gård, han selv beboede, vurderedes til 500 Rgd., hans ”mellemste gård” til 100 Rgd., og hans ”liden gård” til 40 Rgd. Vurderingssummerne siger en del om gårdenes indbyrdes størrelsesforhold.

Frederikssund ca. 1712

Den store firelængede gård er den gamle toldergård. Nord for denne ligger Steenbecks "mellemste og liden gård". Udsnit af kort fra ca. 1712. Nogen større sikkerhed kan man ikke tillægge dette kort.

Krisetider

Siden midten af 1600-tallet havde krige og almindelig lavkonjunktur medført stagnation og ofte direkte nedgang for næsten alle danske købstæder. Ladestedet ved "Sundby Færgen" var således søgt etableret på et meget uheldigt tidspunkt. De første pionerer slap skidt fra deres forehavende. De gamle døde, og der var ingen der havde lyst til at forsøge at føre det videre. Huse og gårde gik i forfald. Steenbecks skæbne var ikke anderledes. Da han døde i 1689 efterlod han sig en betydelig gæld.

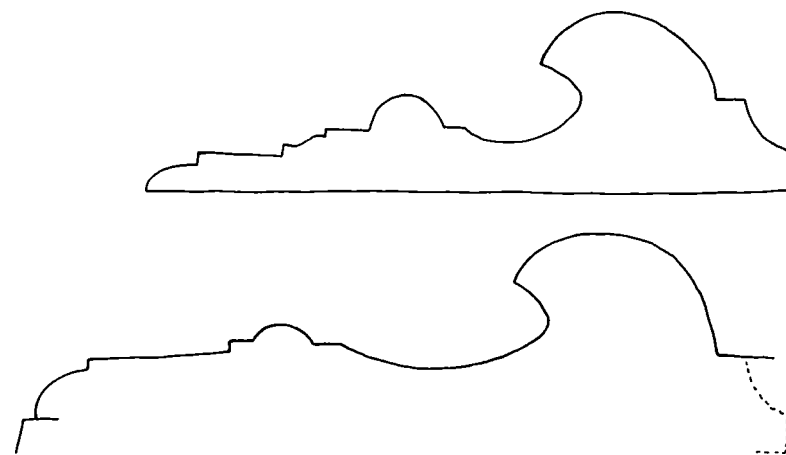
Søren Rasmussen

I 1713 slog en skræddersvend, Søren Rasmussen, fra Kirkeværløse sig ned i Frederikssund og fik borgerskab som købmand. Det var midt under "Den store nordiske krig", så man vovede sig ikke ud på de store have, hvorfor handelen havde ringe kår. Men lidt krophold for omegnens bønder kunne nok gå. Søren Rasmussen købte for en billig penge "Steenbecks mellemste gård" af enken, der døde i 1715. Søren Rasmussen giftede sig med en datter af Ole Pedersen Jordhøj, men det er ellers ikke meget, vi ved om denne mands aktiviteter her.

Brandtaksationen 1736

I 1736 foretog man den første brandtaksation, hvorfor vi kan danne os et helt godt indtryk af gården, som den så ud på dette tidspunkt. Det var en gård, der bestod af fire længer. Ud til gaden lå et 16 fags langt hus, bygget i mur og bindingsværk med tegltag. Det var indrettet til stue, kamre, kælder, pakhus og portrum. De tre øvrige længer var også bindingsværk og sandsynligvis med klinede vægge. Alle tre udlænger var med stråtag. Den nordre længe på 9 fag var indrettet til lo og stald, den østre på 11 fag var indrettet til en stue til tjenestefolkene og til to pakhusrum samt en gennemkørselsport. Den sidste længe (14 fag) indeholdt en krostue, en beboelsesstue og et bryggers. Hertil kom et lille vognskur bag ved gården på 6 fag. Hele gården blev vurderet til 500 Rd.

Byen bestod på dette tidspunkt af 7 gårde og 9 huse. Den største gård, der ejedes af Mathias von Westen (den senere apotekergård) var vurderet til 800 Rd. Hertil kom så tre gårde, der hver var vurderet til 500 Rd. Det var altså Søren Rasmussens gård, samt to andre, der begge ejedes af Hans Rasmussen Lange (henholdsvis købmandsgård og farvergård). Rasmussens nabo i nord (Steenbecks tidligere "liden gård") vurderedes til 400 Rd. Hertil kom to gårde på gadens vestlige side, der hver vurderedes til 200 Rd. Byens 9 huse vurderedes alle til mellem 30 og 50 Rd. Alt i alt var vurderingssummen for hele byen på 3522 Rd. Vi kan altså se, at Søren Rasmussens gård var af en ganske pæn størrelse og vurderedes blandt de højeste i byen.

Dørindfatninger 1720 - 50

Familien Smith slår sig ned i Frederikssund

Christian J. Smith

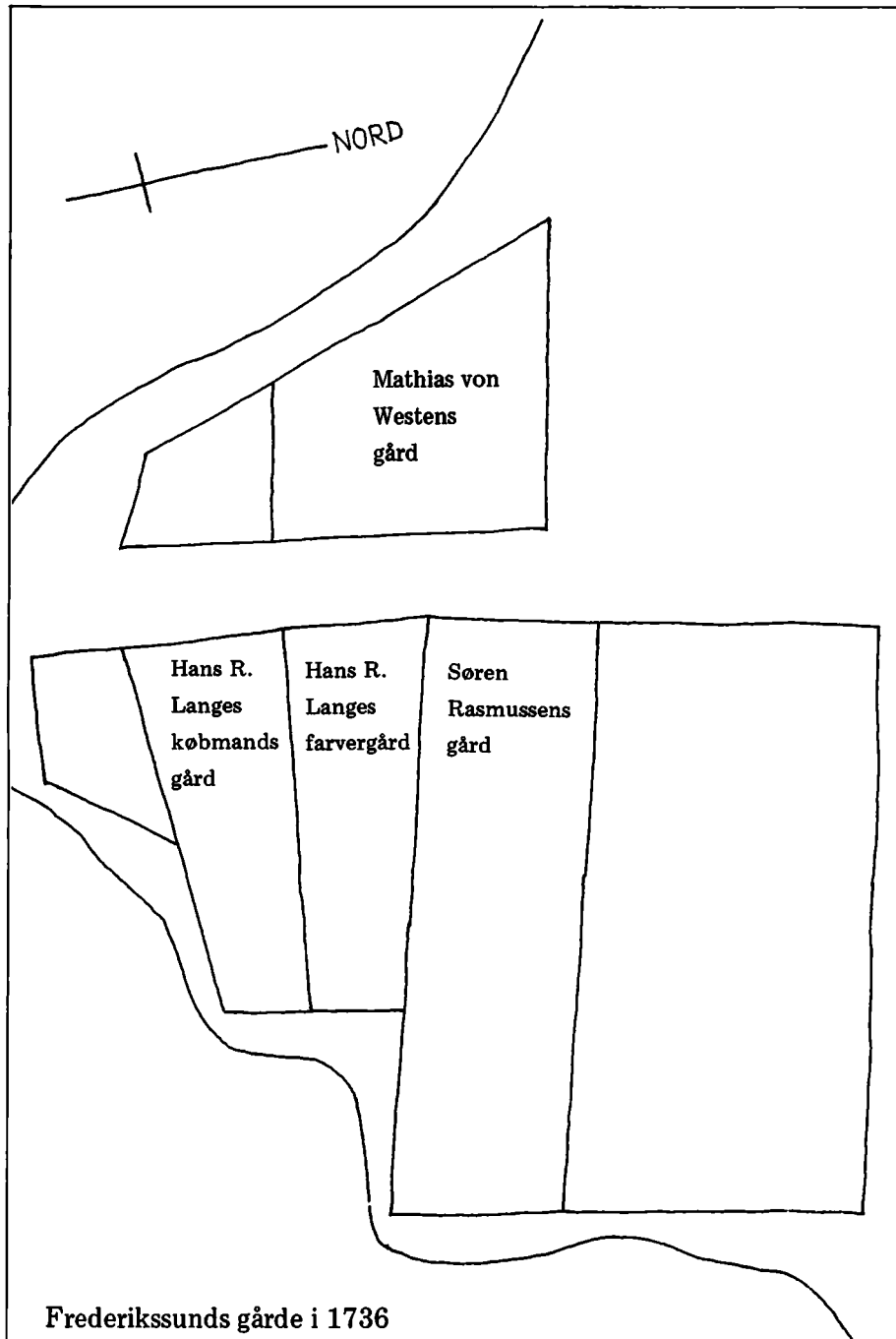
Søren Rasmussen døde i 1745. Enken, der sad tilbage uden arvinger, hidkaldte sin søster og hendes mand, Christian Jørgensen Smith, der havde været hofsnedker i Hillerød. Han overtog gården samme år, og helt frem til 1864 skulle denne gård forblive i samme families eje i fire generationer i lige linie.

Tiderne var blevet bedre. Fra dette tidspunkt begyndte Frederikssund langt om længe at vokse. Skibsfarten tog til, og byen fik i 1749 ret til at holde markeder hvert år, den 29. juli med kram og den 10. november med kram og heste. Befolkningstallet var stigende, og det medførte at flere og flere håndværkere kunne finde levebrød i byen. I købmandens krambod handlede til daglig byens indbyggere, ligesom en del bønder, der af og til kom til byen med deres overskudsproduktion, benyttede lejligheden til at købe lidt ind. Ved siden af sin handel – der for det meste var handel med kornvarer – brændte han brændevin. Det sidste var til tider hans vigtigste indtægtskilde. Rigtigt liv i gaden blev der kun på markedsdagene. Så mødtes borger og bonde og udvekslede varer og produkter.

Handel og landbrug

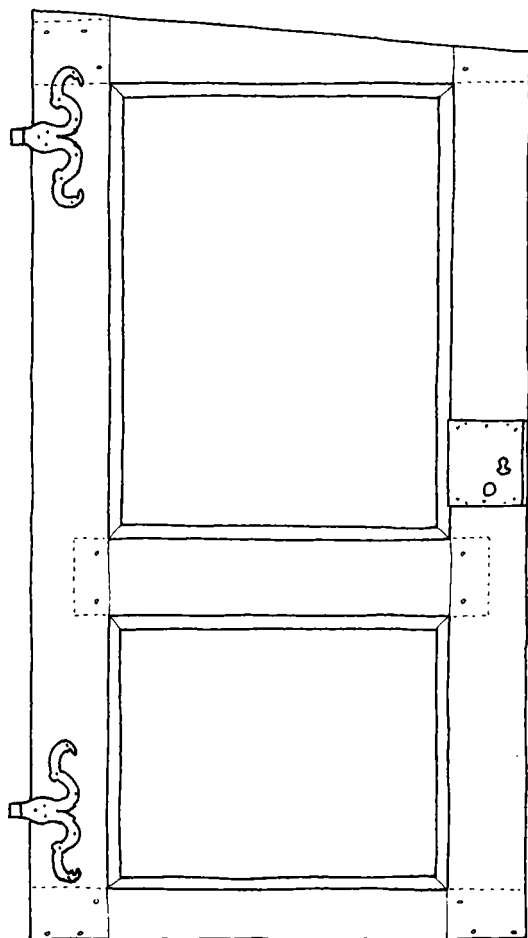
Den købmand, der kunne etablere flere strenge i sin virksomhed, var bedst stillet. At kombinere handel og landbrug var en god sikkerhed. Gik det en tid galt med handelen, kunne han støtte sig til sit landbrug. Frederikssund havde på grund af sin særlige tilblivelseshistorie ingen markjorde, hvorfor indbyggerne måtte leje sig ind hos fæstebønderne i Udesundby for at få lidt græsningsret.

Enkelte gange lykkedes det købmændene at fæste en af gårdene i landsbyen. I 1749 fæstede Christian Smith en af gårdene (den der efter udskiftningen i 1782 fik navnet Frederikslund). Denne praksis med at fæste og senere købe bondejorden blev fulgt op af hans efterkommere.

Byen vokser

I 1753 omfattede bebyggelsen (Frederikssund) hele den nuværende Havnegade. Der boede dette år 148 personer i gaden hvoraf de 45 var under 15 år. Christian Smith var en temmelig velhavende og respekteret mand i byen. Fra 1756-66 var han byens politimester og tillige brandinspektør. Som sådan tog han initiativ til at få bygaden brolagt, men det blev vist kun delvist gennemført. Omkring 1766 blev han blind og måtte opgive sine tillidshverv, ligesom hans forretninger overgik til sønnerne Jørgen og Ole. Christian Smith døde i 1783.

Rokokodør 1760 - 80

Købmandsgårdens bygninger i 1781

Brandtaksationen 1781

I 1781 blev byen takseret igen. Der var nu 36 ejendomme i Frederikssund, der til sammen blev takseret til 44.406 Rd.. Købmandsgården var samme år overtaget af Christian Smiths ældste søn, Jørgen Smith. Han og broderen Ole Smith havde længe været byens førende personer. De ejede sammen med faderen over en trediedel af byens taksationsværdier (16.962 Rd.). De to brødre havde desuden fæstet hver deres bondegård i Udesundby.

Købmandsgården beskrives således: Ud til gaden lå et 25 fags hus med stråtag. Heri befandt sig tre bilæggerovne. Midt på bygningen var en kvist på tre fag. I nord var der bygget en magasinbygning i to stokværk, hvilket ingen anden bygning havde i byen. Omtrent midt på forhuset gik en lang længe ind i gården. Den var på 35 fag og var indrettet til bryggers, stald og pakhus. Heri var et brændevinsværk, tre store kar med jernbånd, en svaletønde og en to-etages ovn. Hertil kom tre små huse: To halvtagshuse og på en tømmerplads bagtil i gården et trefags-hus. Hele gården var vurderet til 5.255 Rd., hvilket var byens højest vurderede gård.

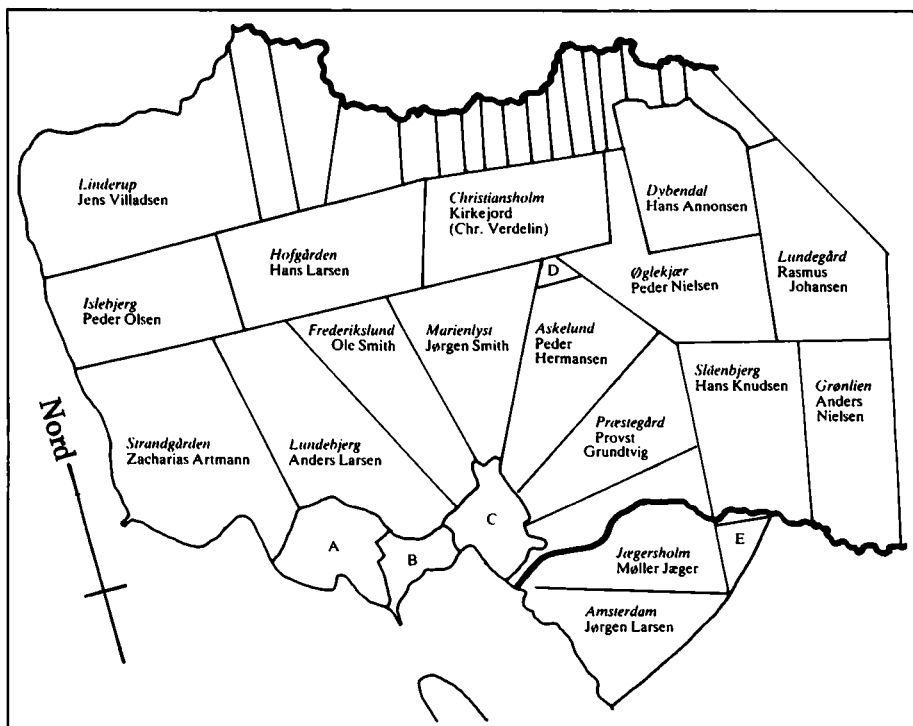
Målene passer ikke med dem vi kender fra 1736, men der er god grund til at antage, at der blot er bygget videre på det gamle hus i beg-ge ender, så den midterste del af forhuset kan stamme fra tiden kort før 1736.

Købmand Jørgen Smith

Christian Smith fik tre børn, der nåede den giftefærdige alder. Af disse var Jørgen Smith den ældste søn og dermed den naturlige arvtager til købmandsgården. Selv om han først i 1781 formelt overtog gården, så havde han i mange år forinden været hovedpersonen i forretningerne. Han var gift med provstens datter i Ølstykke, Marie Margrete Zarth. De fik sammen 15 børn, men kun 7 blev voksne.

Allerede i 1771 havde Jørgen Smith købt Niels Øgaards ejendom (nuværende matr. 44 og 45 (Favør)) lige overfor faderens købmandsgård, og to år senere fæstede han en bondegård i Udesundby. Gården blev efter udskiftningen opkaldt efter hans kone – ”Marienlyst”.

Samme år afstod faderen sin bondegård til Jørgens yngre bror, Ole, så de to brødre nu begge var både købmænd og bønder. Disse to indtog fra begyndelsen af 1770erne en dominerende stilling i Frederikssund. Fra 1778 til sin død i 1804 var Jørgen ”eligeret borger”, også kaldet ”byens formand”. Han afløstes i 1804 af broderen Ole. En sådan indflydelse

De nye markskel og gårdnavne efter 1782.

For overskuelighedens skyld er gårdenes nye navne og navnet på fæsteren indtegnet. A: Langes fæstevænge; et område af det gamle overdrev, som kongen i 1726 gav Rasmus Lange i arvefæste. B: Frederikssund, hvis bygninger m.v. ikke er indtegnet, da det var udskiftningen uvedkommende, men lidt ærgeligt for os, der gerne ville have haft et kort over Frederikssund på den tid. C: Udesundby landsbyområde. D: Jordstykke til Jordmoderen. E: Skolelærers lod.

kostede da også noget. Når byens kasse ikke kunne dække byens udgifter, måtte de to træde til med lån og gaver. Det skete bl.a., da borgervebningen skulle oprettes i 1801, og der skulle indkøbes fane og våben.

I 1782 var det brødrene, der forlangte Udesundby udskiftet af fællesskabet trods de øvrige bønders modstand. De fik ikke alene sat deres vilje igennem, men de opnåede desuden at undgå at afstå et stykke af deres jorder til husmandslodder.

Ved folketællingen i 1787 boede der 13 personer i købmandsgården. Det var Jørgen og konen, fem hjemmeboende børn, et plejebarn samt fem tjenestefolk.

Købmand Jochum Smith

Ud af Jørgens Smiths store børneflokk var Jochum ældste søn. I 1788 blev han gift med en datter af en rig købmand i Holbæk, (Mariane Friis). Året efter overtog Jochum den fædrende gård, samtidig med at han fik borgerskab i Frederikssund som brændevinsbrænder og værtshusholder. Jørgen Smith flyttede over i sin gård på vejens vestside, og far og søn har formentlig delt forretningerne mellem sig. I 1801 bestod Jochums husstand af 14 personer, hvoraf de 9 var tjenestefolk.

Et lille indblik i dagligdagen finder vi i told- og konsumtionsvæsenets arkiver. Jochums vogne blev ofte grebet i indsmugling af forskellige købmandsvarer. At medtage lidt mere end tilladt, eller blot at glemme noget man havde i vognen, var ret almindeligt, men om det skyldtes at Jochum havde så mange flere vogne, der passerede bybommen, eller om det har været en del af hans handelspolitik, kan ikke afgøres. Takket være disse kontroverser med konsumtionsbetjentene, får vi et lille indblik i købmandshandelen. Et eksempel: I sommeren 1799 havde betjentene grebet hans vogn i forsøg på at indsmugle købmandsvarer. Det drejede sig om 150 alen klæde, 1 dusin tørklæder, 2 dusin bomuldshuer og et anker fransk brændevin, alt sammen til en værdi af 150 Rd. I den alledning kom Jochum til forhør, hvor han fortalte om sine næringsсорger: ”Min næringsvej er alene bondehandel og for det meste brændevinsbrænding, hvilken dog i de sidste to år for det meste har været afskåret, fordi Frederiksværk, der ligger 1 1/2 mil herfra, sælger alle mulige slags

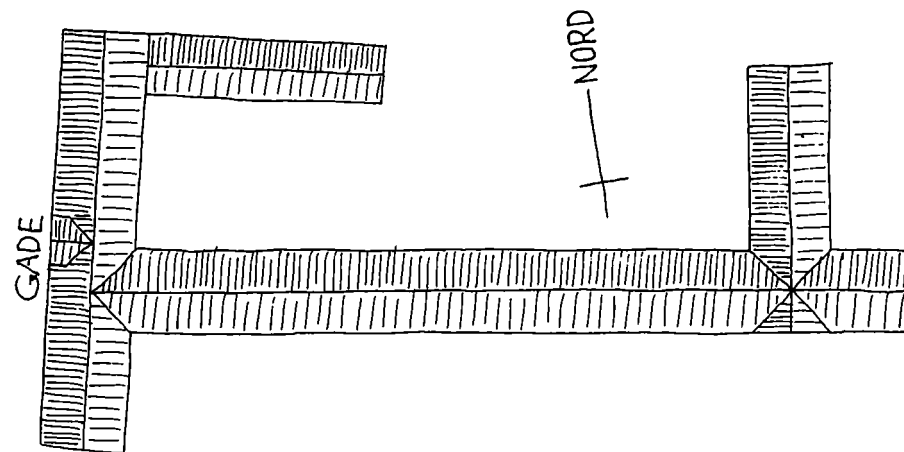
varer, som bønder behøver og sælger brændevin til de nærliggende bønder i små og store kvantum. . . . Jeg for min del har ganske måttet høre op med at brænde brændevin i denne sommer i mangel af afsætning af brændevin. . . . Til at udrede de årlige skatter og til at forsørge kone og børn søger man den handel, hvor der kan være bedst at fortjene.” Helt så galt, som Jochum her fik det til at lyde, har det ikke været. Han var byens trediestørste ejendomsbesidder, og den mand, der havde de fleste tjenestefolk.

Jochums søskende var alle piger. De blev lidt efter lidt giftet bort til mænd, der var beskæftiget ved handel, eller som var i gode embeder. Som købmænd havde familien Smith omgangskreds og forretningsforbindelser udstrakt over et stort geografisk område. Disse kontakter benyttedes til at skabe gode familierelationer, men godt gifte døtre kunne også give gode forretninger. Kun en af Jochums søstre giftede sig med en lokal mand, idet hun blev gift med Jochums handelsbetjent, hvis familie dog var udenbys. Det er karakteristisk, at byens førende familier, kun yderst sjældent giftede sig ind i hinanden.

I 1801 var familien absolut førende. Familien ejede ejendomsværdier i købstaden for tilsammen 34.000 Rd., mens resten af byens borgere tilsammen ejede for 32.890 Rd. Hertil kom så de gårde og ejendomme, de ejede uden for købstadsområdet.

Bygningerne 1801

Købmandsgården ændrede en del udseende mens Jochum Smith ejede den. I taksationen fra 1801 kan vi se, at forhuset var uforandret siden 1781. Bag i gården var der nyopført et baghus på 17 fag, der var indrettet til lo, lade og karlekammer. Mellem dette baghus og forhuset strakte den 35 fags lange sidebygning sig. Den var indrettet til brænderi, stald, spisekammer, vognport og pakhus. Herudover var der en ny tilbygning ved baghuset på 5 fag.

Købmandsgårdens grundplan 1801

Byen brænder 1805

I 1805 blev Frederikssund hjemsøgt af en alvorlig brand. Næsten halvdelen af byen blev lagt i ruiner, blandt andet mistede Ole Smith sin store købmandsgård. Byen blev hårdt ramt, men de økonomiske forhold var så gode og købmændene velfunderede p.g.a. højkonjunkturen under Napoleonskrigen, at den afbrændte bydel i løbet af blot et par år rejste sig af ruinerne, og byen derefter tog sig ud som en velbygget og økonomisk sund by. Det har formentlig medvirket til, at byen i 1809, da centraladministrationen så sig foranlediget til at nedlægge Slangerup som købstad, fik lov til at føre købstadsværdigheden videre.

Købstaden Frederikssund

Den nye status blev hilst velkommen af Frederikssunds borgere, men uden nogen begejstring. Nu skulle borgerne uden støtte fra Slangerup (der før havde betalt ca 2/3 af de fælles udgifter) alene bestræbe byens udgifter. Handelen kunne – det fik man da ud af det – fortsætte, men andre og alvorligere problemer skulle skabe stilstand og tilbagegang for byens beboere.

Danmarks uheldige deltagelse i Napoleonskrigene med efterfølgende statsbankerot og afståelsen af Norge – hvor Frederikssund havde haft gode handelsforbindelser – satte en brat stopper for de ellers så lovende udsigter.

Købmand Søren Friis Smith

Efter Jochum Smiths ægteskab med Mariane Friis, blev de smithske handels- og familierelationer rettet mod Holbæk. En familietradition (som godt kan være sand) fortæller, at Mariane Friis' farbror, der som hendes fader var købmand i Holbæk, elskede hende. Ægteskab kunne der imidlertid ikke blive tale om. Mariane blev så gift med Jochum, men det nære forhold mellem konen og hendes farbror gav sig udslag i, at Jochum og Marianes første søn blev opkaldt efter ham, men også at Mariane blev enearving, da han døde i 1811. Således fik Jochum Smith endnu en købmandsgård at råde over, og den fik hans ældste søn, Lars Christian Smith, i 1815. Købmandsgården lå i Holbæk på hjørnet af Labæk og Sladrestræde. Således gik det til, at det blev den yngste søn, Søren Friis Smith, der overtog gården i Frederikssund.

Søren Friis Smith var født i 1798. Han lærte handel i faderens gård, og 22 år gammel fik han borgerskab som "købmand og kornhandler" i Frederikssund. Trods de slette tider lykkedes det Søren at føre købmandshandelen videre, men også at forøge aktiverne. I 1826 købte han gården "Askelund" i Udesundby og nogle år senere også lidt over halvdelen af jorden til "Hofgård". Han disponerede således over 2 1/2 bondegård foruden sin store købmandsgård. Lidt efter lidt trak faderen sig ud af forretningerne og i 1832 fandt den endelige overdragelse sted. Alle besiddelser i Frederikssund blev solgt til Søren for 8000 Rdl. sedler, hvortil kom en aftægtskontrakt, der forpligtede ham til at betale 150 Rdl. sølv årligt til faderen. Jochum Smith tog derefter ophold hos Sørens bror i Holbæk. Her døde han i 1840.

Der blev stadig brændt brændevin i købmandsgården i Frederikssund. Det var tilsyneladende stadig den vigtigste produktion og handel. I 1826 anvendte Smith til brænderiet: 220 tdr. rug, 283 1/2 tdr. malt, 7 tdr. kommen, 8 lpd. humle, og der medgik hertil 25 favne brænde og 200 læs tørv. Produktionen blev dette år 19.475 potter brændevin.

Da de økonomiske konjunkturer i begyndelsen af 1830erne begyndte at bedres, lønnede handelen sig igen. Frederikssund havde imidlertid ingen havn, hvad der bremsede de initiativrige købmænd i byen. Allerede i 1834 havde en del borgere forsøgt at vinde tilslutning til bygning af en havn, men flertallet af borgerne modsatte sig det, da de men-

te, det ville blive for dyrt, og desuden kun komme en del købmænd til gode. Sagen blev således udskudt, men ikke opgivet. I 1840 ansøgte Søren Friis sammen med 3 andre af byens købmænd om at den gamle skibsbro måtte overdrages dem, da de så for egen regning kunne udbygge den. Initiativet førte denne gang til at byen lod opføre en havn, idet byen fik tilladelse til at låne i den kgl. kasse. En havne-kommission blev nedsat i 1841 med Søren Friis som medlem.

Året efter blev han medlem og tillige formand for borgerrepræsentationen (byrådet), men kun i tre år, hvorefter han trak sig tilbage og siden nægtede at lade sig vælge.

I 1847 skete der en del ændringer i hans handel og dermed også i gården, hvor han bl.a. opførte et nyt stort pakhus. Det skyldtes, at han nu satsede hårdt på kornhandelen. Derfor etablerede han sin handelsbetjent, Julius Brasen, i en købmandsgård i Hillerød. Idéen bag dette skridt var at sikre Søren Friis rigeligt med korn, samt åbne for handel med købmandsvarer i Hillerød. Samarbejdsaftalen lød således:

"Jeg, købmand S. F. Smith i Frederikssund, forsyner Julius Brasen med tilstrækkeligt kontanter og åbner ham min kredit i København og andet steds, så at han derved kan drive handel i Hillerød, såvel med sæd, som andet til handelen henhørende, hvilket efter bedste skøn kan være fordelagtigt for begge, hvorfor jeg S. F. Smith nyder halv avance af butikshandelen og fuld af kornhandelen, og jeg Brasen den anden halve avance af butikshandelen.

Til sædhandelen henhører kun al sort sæd i rå og uformalet tilstand, hvorimod malt, alle sorter sædefrø, gryn, mel og andet deslige, henhører til handelsvare for butikkens brug og Brasen nyder halv avance heraf. Maltet er jeg Brasen pligtig til at tage fra hr. S. F. Smith i Frederikssund til den for handlende billigste dagspris.

Alt såvel butiks- som loftinventar anskaffes af mig S. F. Smith. . . .

Jeg, Brasen, er pligtig til at lade mine bøger kontrollere hver måned, hvorimod der foregår tvende hovedkontroller ved varerne årligt, den ene i januar, og den anden i august måned."

Etableringen i Hillerød gik glat. Smith lejede en gammel købmandsgård, kontakter med handelsfolk blev bragt på plads og på selve åbningsdagen kunne Brasen skrive til sin principal med en vis tilfredshed: *"Købmand Møller senior døde i lørdags morges, så har jeg nu en konkurrent mindre."* Søren Friis kunne sådan set være godt tilfreds med sin handelsbetjent, men umiddelbart før Søren skulle til Hillerød for at inspicere herlighederne, fik han et brev som mishagede ham. Brasen skrev: *"Når De kommer, håber jeg, at De ikke rejser hurtigere bort end jeg kan få lejlighed til at præsentere Dem for min Kama, som meget længes efter at se Dem. Jeg håber, mit valg med livsledsagerinde vil være Dem til tilfredshed. De har ved hende, ved min omtale af Dem, erhvervet Dem endnu en oprigtig hengiven, som vist ved sin huslige vandel, kærlighed og i alles gode omdømme, vil bestræbe sig for at gøre sig Dem hengiven og mig i fremtiden meget lykkelig."* Det har vist ikke været lige det, Søren Friis havde tænkt sig. Og det gik da også, som han havde frygtet. I september modtog han endnu et brev, der først grundigt beretter om handelen og indtægterne, som kun kunne gøre den gamle glad, men brevets egentlige formål har nok været den sidste del deraf: *"Hvad min øvrige menage angående husvæsenet angår, da har den mange mangler, men som jo ikke godt kan være anderledes, sålænge der ingen kone er, der kan påse husets og mandens tarv. . . . Såvel min som Kamas familie har rådet mig til at gifte mig, hvilket jeg jo gør så meget hellere, som jeg er overbevist om, at husvæsenet vil blive ført både bedre og at mange ting vil påses, som ikke nu kan blive det, når manden både skal være mand, kone og pige. Hvad er dog et hus uden kone. . . . For at gå over til det pecuniære, da må udstyret jo også hjælpe til at forbedre min stilling, hvilket sidste jeg dog ikke tager nogen notits af, da jeg nok mener, jeg med påpasselighed ligefuldt kan skaffe os brødet. Vores mening er det derfor, men ikke uden Deres råd og samtykke, at holde bryllup til julen. Jeg har skrevet til min svigerfader netop om dette og forbeholdt mig betænkning til Deres mening arriverer. De må ikke tro, at det er et øjeblik oplussen, der har ledet mig, men jeg har nøje overvejet alt både for og imod."*

Strandgaden i 1822. Dette udsnit af det ældst kendte kort over købstaden Frederikssund findes på Rigsarkivet.

Købmand Smith syntes nu ikke om det og sagde: "Nej". Brasen var ulykkelig, især da "Kammars fader og moders mening og svar var et ubetinget "Ja", ligeså ubetinget som Deres "Nej". " Brasen var faktisk blevet vred. " *"Spørgs Dem selv!"* Hvad ville Deres hus være uden Deres gode kone. Hvilket liv ville De føre ved bestandig at leve uden hende, som jo er Dem et og alt; Hvorfor kan og vil De ikke sætte Dem i mit sted. Hvortil da dette så kolde og afgørende nej. Jeg havde ikke ventet det."

Brasen giftede sig nu alligevel — med eller uden Smiths samtykke? Brasen købte Smith ud af forretningen i Hillerød, men samarbejdet mellem dem holdt indtil Smiths død.

Samme år Brasen blev etableret i Hillerød udvidede Smith sit brænderi. Der var stadig god afsætning af disse varer. I 1854 havde Frederikssund 9 brænderier med en samlet årsproduktion på 296.416 potter brændevin.

Kornhandelen fik større og større betydning. Fra udelukkende at have beskæftiget sig med *handel* af korn udvides forretningerne til også at omfatte *behandling*. I 1853 indrettede han (en dampmølle) i købmandsgården. I sin ansøgning angav han, at de herværende bagerier havde vanskeligheder med at skaffe mel fra København, så borgerrepræsentationen havde set sig foranlediget til at standse brænderierne en tid, og det gik jo ikke an. Men ikke nok med det. I 1855 købte Søren Friis Smith Udesundby Mølle, der var rejst i 1834, da den gamle vandmølle blev nedrevet. Året efter overlod Søren møllen til sønnen Jochum Smith, der til gengæld måtte afgive erklæring om arveafkald.

Udesundby Mølle blev ved Jochum Smiths overtagelse beskrevet som en ottekantet hollandsk vejrmølle -- bygget af kampesten og brændte mursten.

Søren Friis' yngste datter, Thora Vilhelmine Smith, der var født i 1847, fortalte i 1939 sin slægtning, forlagsdirektør og slægtsforsker Jochum Smith, om sit barndomshjem i Frederikssund. Ifølge denne beretning gengivet af Jochum Smith *"indeholdt gården til gaden to store 3 fags værelser"*. Det ene af dem var *"salen"*. Til gården lå spisestuen og soveværelser. *"Omkring gårdspladsen lå de store magasiner og andre bygninger, og bag disse igen lå haven, hvori der lå en lille pavillonagtig bygning, der i de senere år var stærkt brøstfældig. Den indeholdt den*

så kaldte "Havestue". "Selve haven var der dengang ikke så meget ved. Den gik ned til vandet. Bevoksningen i den tog dengang stærkt skade af, at den tit om vinteren blev oversvømmet. De eneste gode urter, der var i den, var nogle gode asparges, desuden indeholdt den et ganske godt gråpærretræ. Til Søren Friis Smiths ejendomme hørte desuden to bøndergårde og et hus i Udesundby, også med noget jord til. Den ene af bøndergårdene blev grundet sin trefløjede opbygning med en plads foran kaldt "Slottet". Huset i Udesundby indeholdt beboelse for købmandsgårdens folk. Selve købmandsgården lå med solsiden til gårdspladsen. Opholdsstuerne fik således kun i ringe grad sol. Et særligt raffinement ved købmandsgården var, at der i den ene gavl var indrettet et dampbad, som Søren Friis Smith havde ladet bygge, da både han og hans hustru led meget af gigt. I Frederikssund fandtes foruden dette dampbad kun to, det ene havde præsten, det andet tilhørte konsul Lange.

Som et af hendes tydelige barndomsminder fortalte Vilhelmine Smith om, at hvert år på hendes faders fødselsdag — den 5. juni — kom "Onkel Christian" (Lars Christian Smith) på besøg fra Holbæk. Der var så særlig fest i huset, og man spiste — i modsætning til sædvanlig — i havestuen. Dette sceneri stod ganske tydeligt for hende, selv om hun ikke kunne huske onkel selv. Hun var da også kun fem år gammel, da han døde." . . . "Da Søren Friis Smith døde i 1864, kom det som en overraskelse for familien. Man var ikke klar over, hvad man skulle stille op med hans ejendele og med købmandsgården. Der kunne ikke være tale om at overdrage dem til en af sønnerne. Den ene af disse ejede Udesundby Mølle, den anden Hauge Mølle, men ingen af dem egnede sig til at lede den store forretning videre. Navnlig den sidste, der oprindeligt ejede en gård, der hed sådan noget som Vitting — eller Vissingholt i Jylland, havde ført en meget urolig tilværelse — og gjorde det også siden." . . . "Andre mulige indenfor familien blev undersøgt, men det blev ikke til noget. Alt indboet blev næsten uden undtagelse solgt ved auktion, således er der kun ganske enkelte stykker bohøve tilbage, således ejer et medlem af slægten Knudsen et gammelt ur."

Denne beretning kan for en del bekræftes af samtidigt kildemateriale, men desværre er det ikke lykkedes at fremskaffe det billede af Søren Friis og hans kone, som hun dengang havde i øje og viste Jochum Smith.

Auctions=Bladet.

Mandagen den **31. Octbr., Formiddag Kl. 10,**
lader **Stifteretten i Boet efter afdøde Kjøbmand C. F. Smith heri Byen** ved offentlig Auction bortfælde den Boet tilhørende udmærket gode Besætning af:

6 Stkr. Heste, 27 Stkr. Køer, 3 Stkr. Stude, 13 Stkr. Kvier af fortrinligt Tillæg, 3 Stkr. Tyre, et Føl og 21 Stkr. Faarcreaturer, Avlsredskaber, Arbeids- og Reisevogne, en Wiernervogn, en Gig, Seletøier, Sæbler, Staldrequisiter og en Sælfemaskine samt en Deel af Boets betydelige Lagre af Kjøbmændsvarer, hvoriblandt navnlig fremhæves Støbegods, Tækkergarn, usforarbejdet Jern og Staal samt 4 Tdr. Brændevin m. M.

Med Betalingen, der erlægges til Fuldmægtig Østergaard i Frederiksbund, gives bekjendte, vederhæftige Kjøbere 6 Ugers Credit.

Cataloger kunne nogle Dage forinden Auctionen afhentes her paa Contoret.

Hvilket herved bekjendtgjøres.

Frederiksbund Bysfogedcontor, den 21de Decbr. 1864.

1864. 4 21
N^o: 185-26-27

Br i x.

Næste Auction i Boet antages at blive afholdt Torsdagen den 10. November d. N. over Meubler, Sengklæder og Linned m. m.

Landsretsmedlemmet P. J. Jørgensen i "Landsretskammeret" i "Kjøbenhavn" 1864
M. Jørgensen

Søren Friis' død

Da Søren Friis Smith døde den 27. august 1864, var der et meget stort bo at gøre op. Otte af hans børn overlevede ham: De to sønner, Jochum og Sophus, fire gifte døtre af første ægteskab og to ugifte af andet ægteskab. S. F. Smith var i 1838 blevet skilt fra sin første hustru og giftede sig igen i 1839.

Hvem skal overtage?

De to sønner havde begge fået arveforskud i forbindelse med deres etablering og havde begge i den anledning givet afkald på arveret, så arven skulle deles mellem hans efterlevende kone og hans seks døtre. Dette har formentlig gjort det umuligt for de to sønner at overtage gården, selv om de måske havde været interesseret. Så mange penge kunne ingen af dem rejse. Jochum var ejer af Udesundby Mølle og klarede sig, men den yngre broder kom frygteligt i klemme ved faderens pludselige død. Faderen havde kort før sin død købt Hauge Mølle ved Slingerup angiveligt med det formål, at den yngre søn, der var vendt hjem efter et mindre godt forsøg på at klare sig ved landbruget, skulle have møllen. Men den pludselige død medførte, at det var en del af boet og skulle deles. Ved svogrenes velvillige indsats lykkedes det dem at få udtaget møllen af boet og fællesarven, så Sophus fik lov til at få den.

Auktionerne 1864

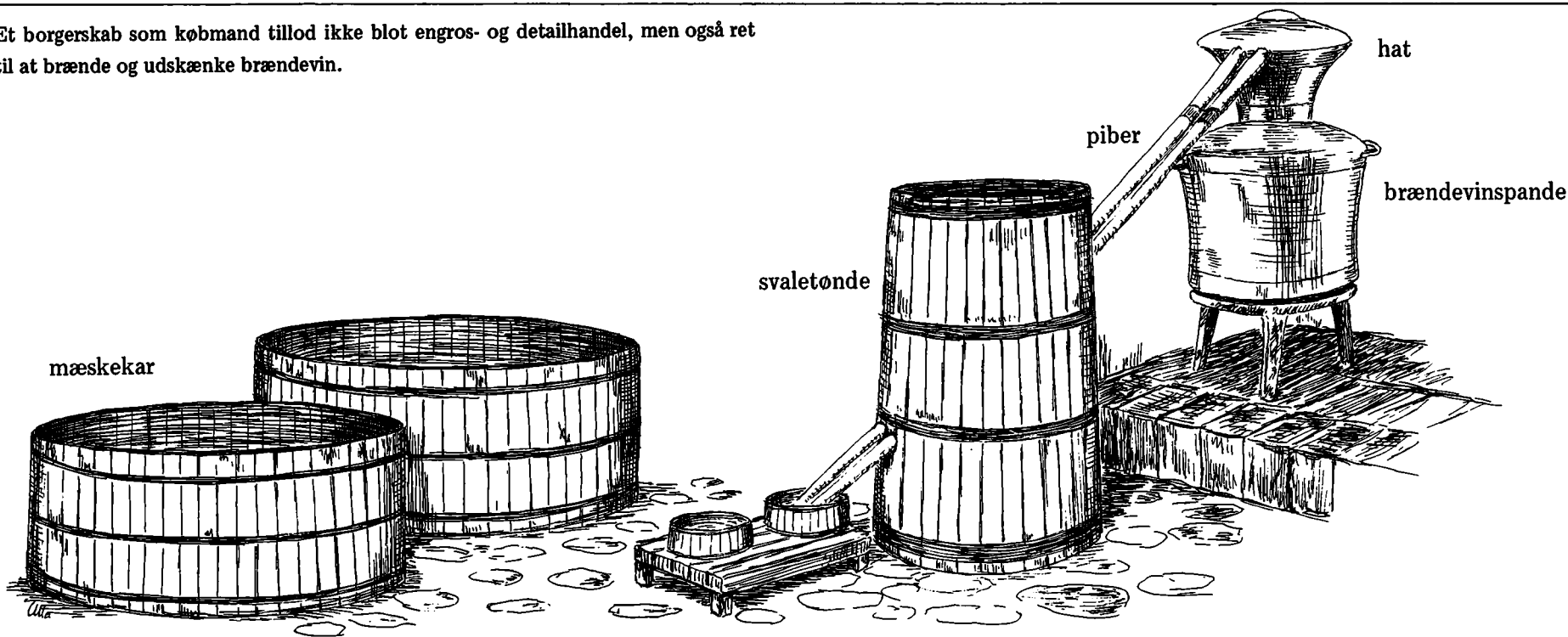
Ved en lang række auktioner i løbet af efteråret 1864 solgtes Søren Friis Smiths ejendomme og ejendele. Gården "Marienlyst" solgtes til brændevinsbrænder Ole Nielsen for 15.050 Rd. "Askelund" solgtes til Mads Pedersen for 13.110 Rd.

Besætningen solgtes for sig selv. Der var 6 heste, 27 køer, 3 stude, 13 kvier, 3 tyre, 1 føl og 21 får. Vognparken bestod af en rejsevogn, en wiernervogn og en gig. Blandt redskaberne skal fremhæves tærskemaskinen og en rensemaskine.

Brændevinsbrænderiet ophørte med Smith. Redskaberne var en kobberpande til 11 tdr., en hat, 2 mæskekar, en svaletønde og en svaletaskine. Hermed var denne produktion, som havde spillet så stor en rolle i gårdens historie, slut.

Endelig kom også størstedelen af familiens møbler og bohove på auktion.

Et borgerskab som købmand tillod ikke blot engros- og detailhandel, men også ret til at brænde og udskænke brændevin.

Gården sælges

Det var en næsten tom købmandsgård, der i foråret 1865 kom på auktion og solgtes til højstbydende, købmand Carl W. Lorentzen, for 7060 Rd.

Det har givet været med nogen sorg, gården således gik ud af familiens eje. I 1865 havde den været i familiens eje i lige linie fra fader til søn i fire generationer eller 120 år.

Enken, der var 55 år gammel, rejste med sine to ugifte døtre til København. Kun sønnerne Jochum og Sophus blev på egnen.

Bygningerne i Søren Friis Smiths tid

I de første mange år af den tid Søren Friis Smith regerede på gården, skete der ingen bygningsændringer. Han har formentlig haft fuldt op at gøre med sin bondegård og der var naturligvis ingen grund til at investere i nybyggeri i nedgangstider.

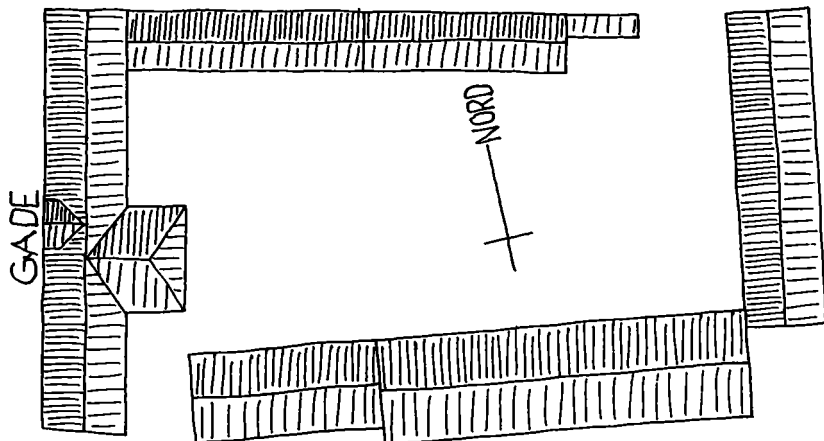
Ny magasinbygning

Først i sommeren 1847 blev der bygget på ny i købmandsgården. Det var sidehuset i syd (26 fag), der måtte vige pladsen for en ny magasinbygning. Det er den bygning, som stadig – omend lidt skævt – står i gården. Der blev indrettet to kornlofter, der strakte sig over alle 26 fag og ud mod gården sås en mængde luger og lemme.

Bygningen fik som helhed 20 luger, 2 fag vinduer og to døre på første loft. Ovenover var der fire lemme og to kviste. Taget var teglhængt. Til begge lofter indrettedes trappeopgang.

Året efter byggedes en tilbygning til den søndre længe. Tilbygningen skulle give plads til en hesteomgang der skulle drive en tærskemaskine. Tilbygningen opførtes i mur og bindingsværk og gik 10 alen ind i gården.

Da Smith i 1853 yderligere moderniserede ved at indrette en dampmølle, blev bygningerne yderligere forbedret, men nogen nybygning var ikke nødvendig.

Købmandsgårdens grundplan 1847

Forhuset

En vigtig bygningsændring — i hvert fald at dømme efter udseendet — skete på et ikke nærmere fastsat tidspunkt mellem 1847 og 57, hvor hele forhuset ud til gaden fik udskiftet eller tildækket det gamle bindingsværk, så huset fremtrådte som en solid grundmuret bygning. Samtidig tilbyggedes forhusets tværhus 6 fag, der indrettedes til maltstue og ostekammer. Forhuset forlængedes med 4 fag.

Frederikssund, den 186

S. T. *Hils Larsen Klange* Debet
til
S. F. SMITH.

	Rdlr.	Mk.	Sk.
11 Rdlr 10 Mk 7 Sk =	13	3	6
12 Rdlr 11 Mk 7 Sk =	13	4	8
13 Rdlr 7 Mk 4 Sk =	7	5	2
14 Rdlr 3 Mk 5 Sk =	3	5	5
15 Rdlr 30 Mk 1 Sk =	6	5	1
16 Rdlr 37 Mk 7 Sk =	37	7	
<i>betalt</i> <i>S. F. Smith</i>			

Købmandsgården i 1864.

Billedet, der er det ældst kendte fotografi fra Frederikssund, blev taget kort efter Søren Friis Smiths død, da det blev klart, at gården skulle sælges efter at have været i familiens eje i ca. 120 år. På billedet ses Søren Friis Smiths ældste søn: Jochum, der var ejer af Udesundby Mølle. Ved siden af ham ses enken, Bartholine Knoph. De tre unge piger i forgrunden er de to yngste døtre og en veninde af familien Lange.

Købmand Carl W. Lorentzen

De nye købmænd

Købmandsgårdens nye ejer stammede fra København, men i sin læretid og senere som handelsfuldmægtig havde han været hos købmand N. L. Elsass i Frederikssund. I 1857 begyndte han for sig selv og lejede sig ind hos brændevinsbrænder Niels Olsen (Havnegade 6-8). Det var formentlig gået godt, siden han i 1865 var i stand til at købe vores købmandsgård på auktion.

Den ny købmandshandel var af betydeligt mindre omfang end den, der hidtil havde været drevet i de gamle bygninger. Brændevinsbrændingen blev ikke genoptaget og det store og fine net af kontakter, de supplerende landbrugs og mølleriets tid var forbi. Det er muligt, at Lorentzen havde sat sig for at føre noget af den svundne storhed tilbage, men kort efter overtagelsen blev han ramt af tuberkulose (lungevindst), og alle håb bristede. Han døde i september 1868.

Vilhelmine Sophie

Hans unge kone, Wilhelmine Sophie Arngoth, født Schou, overtog forretningerne, som hun videreførte ved hjælp af en handelskommis.

Købmandsgården var større end de nuværende forretninger krævede, og da det desuden ikke var alt for godt med økonomien, blev indtægterne suppleret med lejeindtægter.

Frederikssund postkontor

Den første lejer, formentlig samtidig med Lorentzens overtagelse af gården, var postmester Christian Ludvig Lange. Han havde været byens postmester – den anden i rækken -- siden 1841. Han var født og opvokset i naboejendommen (Farvergården) og havde haft bolig og postkontor der. Sammen med postmesteren flyttede postkontoret ind hos naboen, hvor det blev indtil 1878, da Lange gik af med pension og flyttede til Korsør, hvor han døde i 1889.

Købmand Carl W. Lorentzen (1840 - 1868)
Ejer af gården 1865-68

Købmand Harald Lindhard

Den kun 30 år gamle enke førte købmandsbutikken videre i et par år, men i oktober 1870 lejede hun det hele ud til den 26 år gamle handelsmand Harald Lindhard. Han var snedkersøn fra Stege, og havde stået i handelslære hos købmand R. Rasmussen i Kalundborg.

Lindhard giftede sig nogle år senere med Lorentzens enke og blev således ejer af stedet.

Hun døde dog allerede i 1880.

Med Lindhard kom den nye tids handelsmand til Frederikssund. Byen havde i årene forud været inde i en rivende udvikling. I 1868 var byens indbyggertal næsten blevet fordoblet, da den gamle landsby Udesundby blev indlemmet i købstaden. Samtidig blev der på flere områder udfoldet en hektisk aktivitet. Samme år havde byen fået sit første pengeinstitut, Sparekassen for Frederikssund og Omegn og endelig havde byens borgere fundet sammen og dannet en "Borger og Håndværker Forening", der i de følgende år skulle tage mange gode og vigtige initiativer til byens fremgang og trivsel. Byen vågnede i disse år op af sin tornerosesøvn.

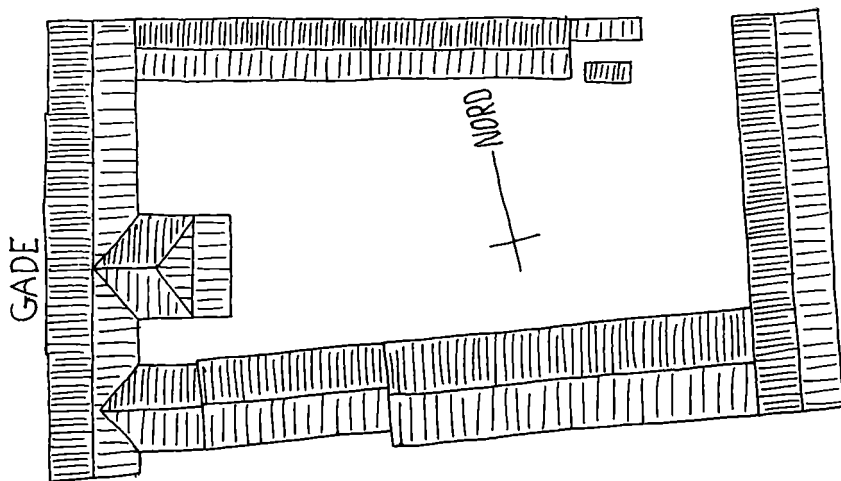
Schrøders fabrik

Byen havde også på anden måde hørt en ny tid banke på. Lindhards nabo i syd var den gamle farvergård (Havnegade 10 og 12) eller rettere resterne af den. På dette sted var der i slutningen af 1860'erne lidt efter lidt opført en betydelig fabrik, så den gamle farvergård måtte vige for moderne fabriksbygninger. Det var, da Lindhard flyttede hertil, byens største virksomhed med over 20 ansatte. Fabrikens ejer var J. J. Schrøder, der som Lindhard var med på noderne og vidste, at der skulle utraditionelle midler til, hvis man skulle kunne se fremtiden i møde. Schrøder havde chokeret det gamle borgerskab med sine forretningsmetoder, sin foretagsomhed og investeringer.

Noget i samme retning kom til at gælde for Lindhard, omend det var i en anden branche. Det er tydeligt, at han bestræbte sig på at give en kundebetjening, der bar præg af gammel ærlighed og soliditet, men at han med hensyn til varesortiment altid kunne "skilte" med at være på "pladsen" med det nyeste og bedste.

Købmand Harald Lindhard (1844 - 1915)
Ejer af gården 1870 - 1882

Købmandsgårdens grundplan 1867.

Annoncer

I den lokale avis, Isefjordsposten, kan vi i annoncerne følge forretningerne lige fra starten. Som det kan ses af en samling annoncer fra et enkelt år, varierede hans varelager og sortiment ganske betydeligt.

På andre måder fastholdtes det gamle billede af en travl købmandsgård, hvor vogne kørte til og fra med jævne mellemrum. Det var vigtigt at trække folk fra landet til sig. Bønderne kom langt oftere til byen end før. Landbruget var gået i gang med en rivende moderniseringsproces — og den måtte købmandsgården tilpasse sig. Landbruget var uden sammenligning egnens vigtigste erhverv. For at byde landmændene så god plads som muligt, indrettedes der flere stalde i de gamle bygninger. Selvom bønderne ikke eller kun sjældent købte deres varer i én butik, men foretrak at gå lidt omkring til de forskellige købmænd for at tinge lidt om priserne, så kunne man dog roligt regne med, at der i hvert fald blev købt ind hos den, hestene og vognen var opstaldet hos.

Det var vigtigt at have mange varer på lager. Hurtig og helst øjeblikkelig betjening var nødvendig. Der var derfor god brug for de gamle magasiner til støbejernsvarer og tømmeroplæg samt bygningsmaterialer. Da han også begyndte at forhandle landbrugsmaskiner, blev der til tider trang plads i gården.

Udbetales:

Kotvier, Kogrimmer, Blåsegrimmer, Høstleer, Førte, Patent-Slibetrædder, Patent-Vadstæbrædder, galvaniseret Jerntraadstøvt m. m.	Laase, Dørryttere, Dørgreb, Skiltter, holl. Hængsler,
--	---

salges til meget billige Priser i
Harald Lindhards Hjentraamforretning
i Frederikshjund.

Støbegods.

Det største, og bedst asorterede Lager i Støbegods herpaa Pladsen er i disse Dage blevet fornyet med en ny Sendning, i saavel Kalkloone og Comjurer, som alt andet til Støbegods hørende, som jeg hermed anbefaler med Tilføiende at Fabrikanten her gennemgaaende nedsat Prisen med circa 14 pCt. Alt leveres som sædvanlig til Fabrikens Pris fra mit dertil indrettede nye Locale.

Frederikshjund i Mai 1877.

Harald Lindhard.

Støbegods.

Mit betydelige Lager i Kalkloone, Comjurer, Gryder og Pander, saavel raa som emalleerede, Stald-, Tag-, Kjælder- og Gaasbinduer, Strygeovne med Jern, samt Vøll- og Dampjærn, Vadsstærker, Rindmaskiner og Vassiljærn i flere Størrelser, Vognbøsninger og Plove, saavel af Stølvunde, som af Hr. Jørgensen, Bogstaver til Bygninger, Hjul og Drev, Korkkaster og Reusemaskiner samt Høllkemaskiner, Vadstæ og Spinetruge, samt Gravrammer og Gravfors anbefales, der Alt salges til Fabrikens billige men bestemte Priser, fra mit dertil indrettede nye Locale.

Frederikshjund i November 1876.

Harald Lindhard.

Trelast.

Mit meget betydelige og velassorterede Lager i Tømmer & Planter, raa & pløiede Bord, Skerter & Fodpæntler, Værkstænger, hugne & skaarne Egter, Tagpaan i flere Kvaliteter, saavel lige og afrundede som ophulede anbefales til Dagens billigste Noteringer.

Frederikshjund i Februar 1877.

Harald Lindhard.

NB. Hvad Længder jeg ikke har i Lægter skjæres hurtigt paa min Dampsaug, ligesom jeg ogsaa om kort Tid med samme Dampdriven en Maskine til at afrunde og opbule Spaan med.

Transportspande.

De saameget efterspurgte Transportspande

Bægte.

Hr. Fabrikant B. J. Berg har overdroget mig. Ent-Forhandling for Frederikshjund og Omegn, saavid Dicial- som Sæle- og Stødvægte, hvilke anbefales til Fabrikprisen med Tillæg af Fragt. De Bægte jeg ikke har paa Lager besjærges paa saa Dage.

Frederikshjund i februar 1877.

Harald Lindhard.

Trelasthandel.

Mit betydelige velassorterede Lager i Tømmer, Planter, raa og pløiede Bord, skaarne Lægter, Tagpaan i 2 Dookaliteter saavel lige som afrundede og opbulede m. m. anbefales til det sjæst billigste mulige Priser pr. Contant. Det meste af mit Lager er i Huus, saa jeg til enhver Tid har tørre og gode Varer. Hvad Længder jeg ikke moatte have i Lægter skjæres hurtigt paa min Dampsaug, ligesom jeg ogsaa nu afrunder og opbuler Spaan med min dertil nye indrettede Maskine.

Frederikshjund i April 1877.

Harald Lindhard.

Bygningsartikler.

Mit velassorterede Oplæg af Tømmer, Lær og pløiede Bord, Planter & Tagpaan, samt skaarne Lægter og Tagstærker anbefales til det sjæst billigste mulige Pris.

Det bemærkes at hvad Længder jeg ikke moatte have i Lægter kan jeg hurtigt skjære med min Dampsaug, ligesom ogsaa det meste af Lageret er i Huus, saa jeg kan levere tørre Varer til enhver Tid.

Frederikshjund i November 1876.

Harald Lindhard.

Hjentraamforretning.

Entret have foretaget mit Lager i denn Branche tillader jeg mig hermed at anbefale min velassorterede Hjentraamforretning til billigste mulige Priser pr. Contant.

Frederikshjund i April 1877.

Harald Lindhard.

Foderstoffer.

Palme- og Kapselægter samt Rind saavel som sædvanlig til Dagens billigste Noteringer.

Frederikshjund i Novbr. 1876.

Harald Lindhard.

Kalvøens Vadehus

er nu opstillet og staaer til Afbenyttelse. Abonnementsprisen for hele Saisonen er 5 Kr., og et enkelt Bad 25 Ore for hver. Disse Priser gjælder kun for den, hvis Raavn er noteret, og har saaledes Ingen Tilladelse til at lade Andre benytte Røglen til Vadehuset uden først at give mig Underretning. Hunde maa ei

Udlejning

Forhuset rummede stadig plads til to familier. Ejeren boede mod nord ved forretningen og mod syd var postmester Christian Ludvig Lange fraflyttet i 1878, men en anden embedsmand, toldforvalter Frederik Christian Olsen, havde overtaget lejligheden og boede her sammen med sin søster og en tjenestepige. Men mere end to husstande på samme tid blev det ikke til i Lindhards tid.

Savværk

I 1876 udvidede Lindhard sit virkeområde. Han traf aftale med Schrøder om køb af overskudskraft fra klædefabrikken. Via en akselledning førtes kraft gennem muren til en rundsav, der blev begyndelsen til et savværk.

Dampmølleri

Fire år senere købte Lindhard selv en dampmaskine på 10 hestes kraft og oprettede et dampmølleri, som der jo også havde været i Søren Friis Smiths tid. I en opgørelse fra 1881 får vi at vide, at Lindhard foruden dampmaskinen havde et mølleri med to kværne, 1 afrundingsmaskine til tagspåner, 1 knuser, 1 sigte og så stadig rundsaven. Han havde ved mølleriet ansat tre mand, der hver fik 567 kr. i løn om året. Produktionsmængden var i 1881 96.000 pd. mel, 24.000 pd. klid, 304.000 pd. skrå — tilsammen til en værdi af 25.000 kr.

Det var ikke længere kun Schrøder, der larmede i den gamle gade. Frederikssund var trådt ind i industrialismens tidsalder, og gaden var en tid præget af de store skorstene og larmende maskiner.

Byttehandel

Forretningerne gik fint for Lindhard, så det er lidt uforståeligt, at han opgav købmandsgården. I 1882 byttede han med Christoffer Nielsen, der var ejer af "Udesundby Mølle" med avlsgård. Lindhard blev imidlertid hurtigt træt af mølleriet. Allerede i 1885 solgte han den igen. På salgstidspunktet beskrives møllen således: "Ejendommen består af en nyrestaureret, stor og i enhver henseende fortrinlig hollandsk vindmølle, ligesom under handelen kan indbefattes en dampmølle med kedel og maskiner i fuldstændig stand, samt savskæreri. Til møllen, der har en

meget smuk og heldig beliggenhed lige over for Frederikssund jernbanestation, hører en god søgning fra gammel tid. Jordene består af ca. 60 tdr. land for størstedelen god jord i fortrinlig drift. Bygningerne er gode, til dels ny og afgiver i forbindelse med en stor gammel have og ved sin smukke beliggenhed og udsigt en særdeles hyggelig og behagelig beboelse. Tvende ejendomme tilhørende grundmurede huse giver en lejeindtægt af ca. 750 kroner årlig."

Det vides ikke, hvorfor Lindhard så hurtigt efter opgav Udesundby Mølle. Det har måske været et tilbud om at blive agent i Østifternes Kreditforening kombineret med et svagt helbred, som han senere klagede sig over. Lindhard flyttede tilbage til Havnegade, hvor han købte et hus overfor sin gamle købmandsgård.

Lindhard tog alle dage aktivt del i politik. Siden 1876 havde han været medlem af byrådet. Det var et arbejde, der, som Lindhard selv udtrykker det, var økonomisk slet og desuden skaffede ham en del uvenner, men han blev dog troligt ved til 1906. Resten af livet ernærede han sig som handelsagent samt agent for bl.a. livsforsikringsselskabet "Hafnia". Han døde i Frederikssund i 1915.

Bygningerne i Lindhards tid

I de lidt over 10 år, Lindhard ejede købmandsgården, skete der kun få ændringer med bygningerne. Det var blot bygningernes funktioner, der ændredes. Det var, som sagt, vigtigt at have rigeligt med plads til gæsternes heste og vogne, så hele den nordlige sidelænge blev indrettet til stalde. Et mindre svinehus bevaredes.

I magasinerne blev omfanget af korn mindre. Byggematerialer, tømmer og støbejernsgods kom i stedet til at fylde de fleste rum.

Den eneste nybygning, Lindhard opførte, var et halvtagshus til rundsaven.

Fra købmandsgård til håndværkergård og lejekaserne

Den nye ejer, Christoffer Nielsen, var født i Helsingør og kom til byen, da han i 1876 giftede sig med gårdejer Niels Mogensens datter fra "Sanddal" i Oppesundby. Mogensen havde samme år købt Udesundby Mølle af Jochum Smith, for straks at overlade den til svigersønnen. Han har vist ikke været så begejstret for mølleriet, da vi kan se, at han allerede året efter forsøgte at få det solgt eller bortforpagtet.

I 1883 blev han så købmand efter byttehandelen med Lindhard. Det lykkedes imidlertid ikke at videreføre købmandshandelen i samme stil som hans forgængere. Der var ikke længere plads til den form for handel. Man var blevet flere om buddet, og konkurrencen var hård. Andelsfirmaer, nye handelsmønstre og produktionsformer gjorde, at tiden var løbet fra de gamle købmandsgårde. Befolkningstilvæksten og boligmangel skabte nye behov og nye indtjeningsmuligheder. Husdyr som køer og svin var der ikke plads til i byerne, kun heste og lidt høns fik lov at blive.

Det gamle storhushold med mange tjenestefolk var ved at være forbi. En tjenestepige i de mere velstående familier var stadig almindelig, men ikke mere end en enkelt. Det øvrige personale var ansat og boede i egen lejlighed med familie. Hos håndværkerne boede kun lærlingene.

Antallet af bosiddende familier steg efterhånden som bygningerne blev indrettet med køkkener og trappegange. Latrinen eller lokummerne var stadig samlet på stribe i gården.

Beboerne 1890

Byen voksede som helhed, og købmandsgården tog sin del af den stigende befolkning. Ved folketællingen i 1890 blev Frederikssunds indbyggertal opgjort til 1828. Christoffer Niensens gård gav plads til ikke mindre end 9 familier eller 26 personer. Pladsen blev trang og skulle udnyttes til det yderste. Der var stadig købmandshandel i butik og gård, men forretningen var ikke større end så mange andre i byen. Christoffer Nielsen, der selv boede i forhuset, drev sin forretning med hjælp fra en kommis og en staldmester. Hans kone havde til hjælp i huset en tjenestepige. Blandt lejerne var vejassistent Anders Christian Larsen,

Købmand Christoffer Nielsen (1853 - 1930)

Ejer af gården 1882 - 1906

der havde slået sig ned i byen et par år før. Husstanden bestod af kone, fire børn og en tjenestepige. Gården gav desuden bolig til to landpostbude og tre håndværkere: en snedker, en karetmager og en maler. De var alle tre mestre, den ene gift, de andre ugifte.

Håndværkergård

Købmandsgården var blevet en håndværkergård. Det industrielle islet blev kun kortvarigt. Christoffer Nielsen havde ikke ønsket at videreføre Lindhards savværk, så dampmaskinen var solgt. På nabogrunden var Schrøders klædefabrik brændt i 1887 og husene, der blev opført på brandtomten, var til beboelsesformål. Frederikssunds industrialisering fortsatte, men blev henvist til at brede sig i byens udkant og helst nær ved jernbanen.

Beboerne 1901

I Februar 1901 var antallet af beboere steget til 41. Der var nu kun 8 familier, men de var til gengæld blevet talrigere. Håndværkerne prægede stadig gården med samme slags værksteder som i 1890. Alle tre mestre havde hver to lærlinge beskæftiget og boende. Karetmager Lars Peter Christensen boede med familie i forhuset. Han havde på dette tidspunkt værksted i den søndre sidelænge. I 1907 overtog han snedkerens baghus. Snedkeren var Hans Peter Andersen. Han boede med familie (kone, tre børn og en tjenestepige) i den nordre sidebygning og forhusets nordre ende. I 1907 ombyggede han denne, så den kom til at indeholde forretning og ombyggede tagetagen med kvist, hvori indrettedes to værelser. H. P. Andersen havde slået sig ned i byen i 1887 og købte i 1915 naboejendommen mod nord af Agerlin. Han havde vistnok haft værksted i Agerlins "ladebygning" i det nuværende Frensgade siden 1907.

Den tredje håndværker var malermester Richard Faaborg, der havde etableret sig her i 1896. Han boede sammen med sin familie i forhuset (to børn og en tjenestepige). Faaborg købte i 1909 Havnegade 6.

Der var faktisk kommet en fjerde håndværker til. Det var dame-skrædder Karen Christine Andreasen, der var ugift. Hun havde en sy-pige boende hos sig.

Gårdens sidste beboere var to familier, hvis "overhoveder" var stald-

mestre. De har formentlig begge været ansat hos Christoffer Nielsen og havde henholdsvis 4 og 3 børn.

Gården genlød til tider af barnegråd og -skrig. 13 børn under 12 år havde her deres legeplads.

Elsass' skole 1901-1906

Købmandsgården gav en kort tid også plads for en lille privatskole. Den var oprettet i 1895 af fru Rosalie Elsass som en protest mod Den private Realskole og dens slagfærdige bestyrer. Det var byens overklasse, der sendte deres børn til fru Elsass. Undervisningen var god og solid, men led meget på grund af dårlige lokaler.

Da Christoffer Nielsen i 1901 opgav sin bolig og forretning for at flytte til Pagterold i Hornsherred (med titel af Godsejer) lejede fru Elsass hans lejlighed og butik til skolen.

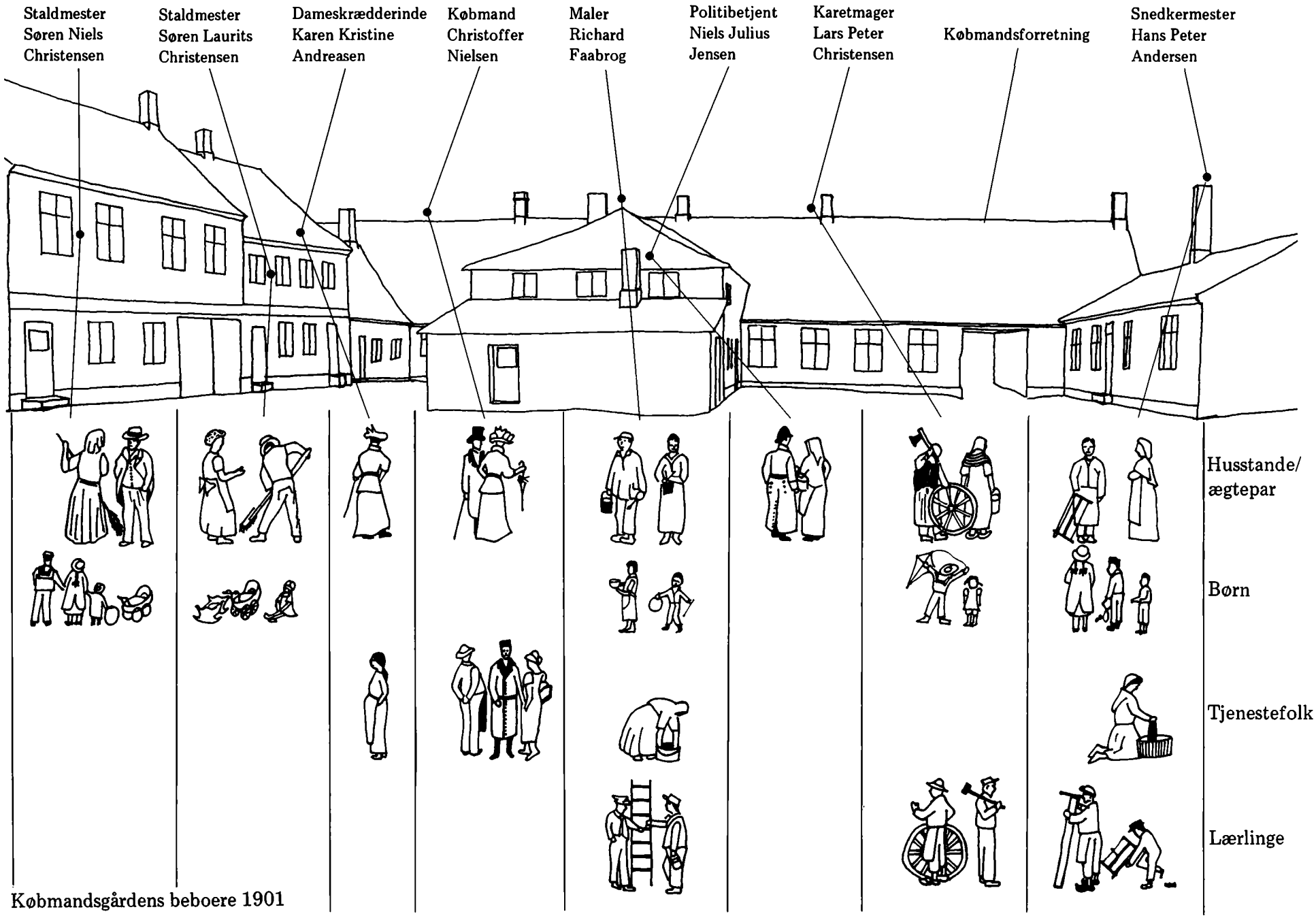
I en indberetning til Kirke- og Undervisningsministeriet fra december 1904 har vi fyldige oplysninger om den lille skole. Den havde på dette tidspunkt 47 elever (36 piger og 11 drenge). De var fordelt i fire klasser på tre alderstrin. De to "ældste klasser" havde henholdsvis 15 og 10 elever, "mellemste" og "yngste klasse" havde begge 11 elever. Byens skolekommission, der havde tilsyn med de private skoler, karakteriserede lokalerne som ubrugelige, idet de på ingen måde opfyldte lovens mindstekrav. I den gamle lejlighed var indrettet fire skolelokaler, og i butikken var der lavet "gymnastiksal".

Da Foderstofforeningen købte gården i april 1906, måtte skolen lukke, og børnene overflyttedes til "Den private Realskole".

Bygningerne i Christoffer Nielsens tid

Omkring århundredeskiftet skete der en del om- og nybygninger i gården. I 1886 blev staldbygningerne i nord nedrevet, og på stedet byggedes et halvtagshus til beboelse. Til tømmeroplæg opførtes i 1896 et skur midt i gården til brug for snedker Andersen og karetmageren.

Sidehusene i syd blev delvis beskadiget ved Klædefabrikens brand i 1887. I forbindelse med den efterfølgende renovering indrettedes der beboelse og værksteder i disse bygninger.

Købmandsgårdens beboere 1901

Foderstofgården og foderstofforeningen

I 1901 ønskede Christoffer Nielsen at blive landmand igen. På en auktion den 30. marts 1901 bortsolgte han alt løst bohav og varelager. Kort efter flyttede han til Pagterold i Hornsherred. Det lykkedes ham imidlertid ikke at få solgt gården lige med det samme.

Gødning, foderstoffer og cement var i årene omkring århundredeskiftet kommet til at spille en betydelig rolle for landbruget. I slutningen af 1800-tallet var interessen for korndyrkning og korneksport dalet, og der blev i stedet satset på større husdyrhold. Det medførte store driftsomlægninger med stor udvidelse af grovfoderdyrkingen og import af foderkorn og oliekager. Jorden blev også udnyttet mere intensivt end før, hvortil man behøvede gødning. Mange kapitalstærke foretagender dukkede op for at skaffe landbruget de nævnte råstoffer. Som på mejeriets og svineslagteriets områder var de danske bønder ikke længe om også at lade importen af disse råstoffer overgå til andelsforetagender. I 1898 stiftede jyske landmænd "Jydske Andels-Foderstofforretning", Eksemplet smittede. I januar 1901 oprettedes "Øernes Andelsselskab for Indkøb af Foderstoffer", og i januar 1906 indkaldte en del landmænd til et møde på Hotel Isefjord for at oprette en lokalforening af nævnte selskab. Omegnens landmænd sluttede op om dette initiativ, og allerede en måned efter talte lokalforeningen, der fik navnet "Horns Herreds Foderstofforening", 262 medlemmer, der tilsammen havde 1686 køer. Hver andel kostede 20 kr, og medlemmerne forpligtede sig til at købe et vist kvantum foder pr. ko pr. år i foreningen.

For at komme videre i den praktiske udførelse af dette foretagende, måtte man have lagerplads. Man søgte først at skaffe denne så nær ved jernbanen som muligt, men da det ikke lod sig gøre til en overkommelig sum, tilbød Christoffer Nielsen at sælge sin gård til dette formål for 26.000 kr. Fra april 1906 overtog foreningen gården, der herefter er blevet kaldt "Foderstofgården".

Der blev ansat en bestyrer, der fik bopæl i gården. Da der var god plads, og da det var praktisk udvidedes forretningen til også at lade bestyreren være uddeler for "Horns Herreds Gødningsforening" samt "De danske Andelscementfabrikker".

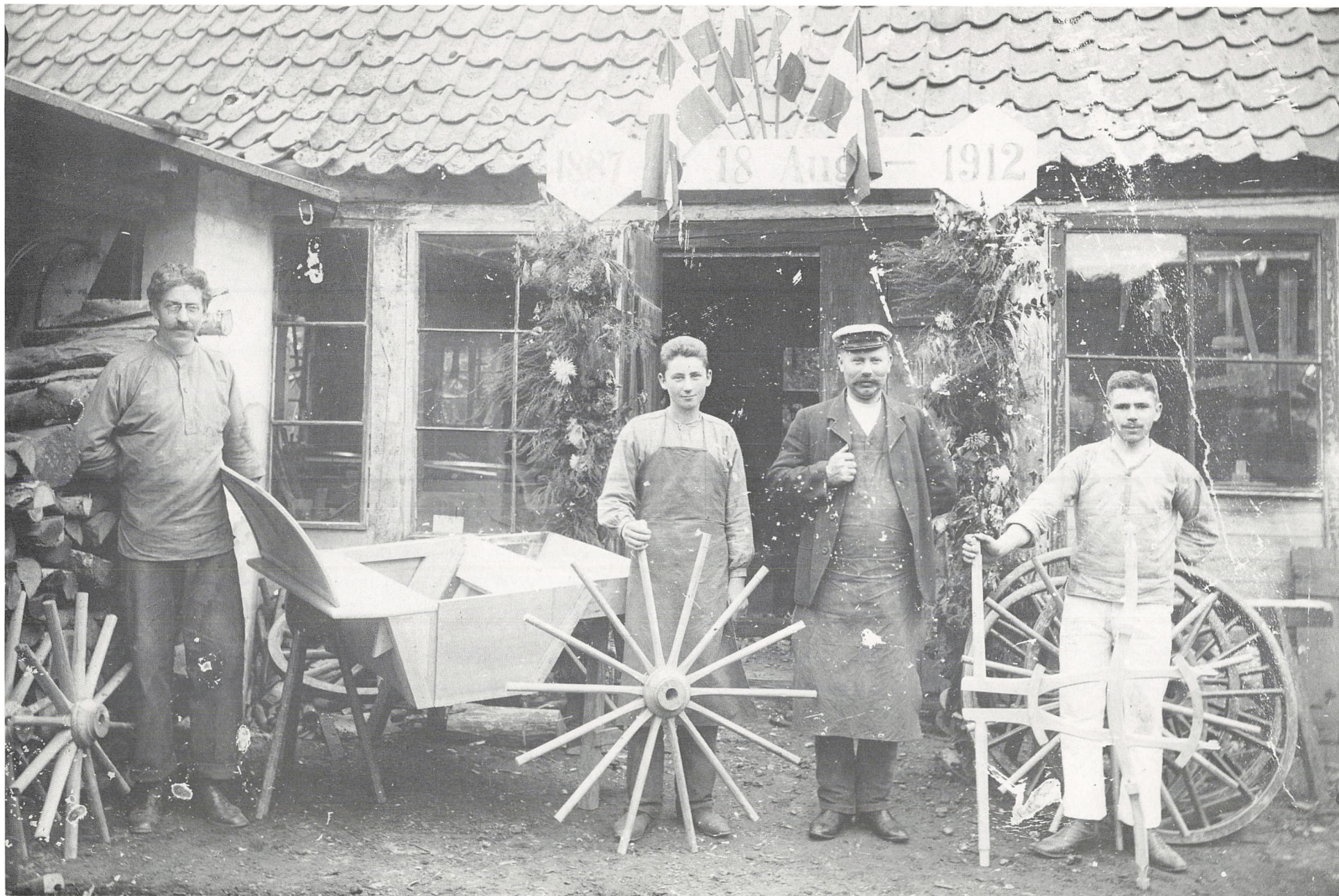
Andelsselskaberne gik godt de første år, men da krigen i 1914-18 standsede næsten al skibstransport opstod der problemer. Efter krigen

kom der gang i handelen igen, men der var en skarp konkurrence med byens købmænd, fordi der var mange penge at tjene på foderstoffer. Det var meget vanskeligt for foreningen at sælge billigere end købmændene, så man så ofte, at foreningens medlemmer købte deres varer hos købmændene, så de end ikke opfyldte deres forpligtigelser til at købe i andelsfirmaet. Efter krigen voksede gælden i foreningen år efter år.

På en ekstraordinær generalforsamling i november 1922 viste regnskaberne et underskud på 172.182 kr. Sagen var alvorlig. Andelshaverne stod uforstående overfor det store underskud, selv om man var klar over den hårde konkurrence. De fordrede en kritisk undersøgelse af regnskaberne, hvilket førte til, at der blev opdaget en del uregelmæssigheder. Bestyreren blev afskediget og kort efter anholdt og anklaget for bedrageri.

Der fulgte i de følgende to år en lang række retssager. Bestyreren blev imidlertid frikendt. Ansvar faldt tilbage på bestyrelsen og dens revisorer. Bestyreren, der havde administreret tre selskaber og således førte tre regnskaber, havde kun haft én kasse, og da han ikke havde været så påpasselig med at føre disse regnskaber, gik der kludder i det hele. Da regnskabsundersøgelserne var færdige, viste det sig, at foderstofforeningen havde et underskud på ca. 250.000 kr. og gødningsforeningen et underskud på 50.000 kr. Hvem skulle nu betale? Bestyreren havde tilsyneladende ikke tilegnet sig noget og blev som sagt -- frikendt. Derfor faldt gælden tilbage på foreningernes medlemmer. Det blev til, at hvert medlem skulle betale 200 kr. pr. ko, hvilket blev en meget alvorlig sag for mange bønder. Nogle medlemmer havde ikke handlet i foreningen i lange tider, men det havde de jo forpligtet sig til, så de kom til at betale. Andre, der aldrig havde været medlemmer, havde regelmæssigt købt i foreningen, de blev dømt til at være at betragte som medlemmer, selv om de aldrig formelt havde indmeldt sig. Endnu andre havde tidligere været medlemmer, men meddelt bestyreren, at de havde meldt sig ud, uden at denne havde fået streget dem, af medlemsfortegnelsen. Da der i foreningens vedtægter stod, at medlemmer kun kunne udmelde sig ved skriftligt at meddele bestyrelsesformanden dette, blev de også dømt til at deltage i dækning af underskuddet. Forholdene var så katiske, at man så sig nødsaget til at likvidere i juni 1923.

Den 22. maj 1924 kom gården på tvangsauktion. Via tømremester Valdemar Sørensen købte Peter Holten Lange gården for 67.000 kr.

Karetmager Christensen ved sit 25-års jubilæum i 1912. Han ses her i midten sammen med en svend og to lærlinge.

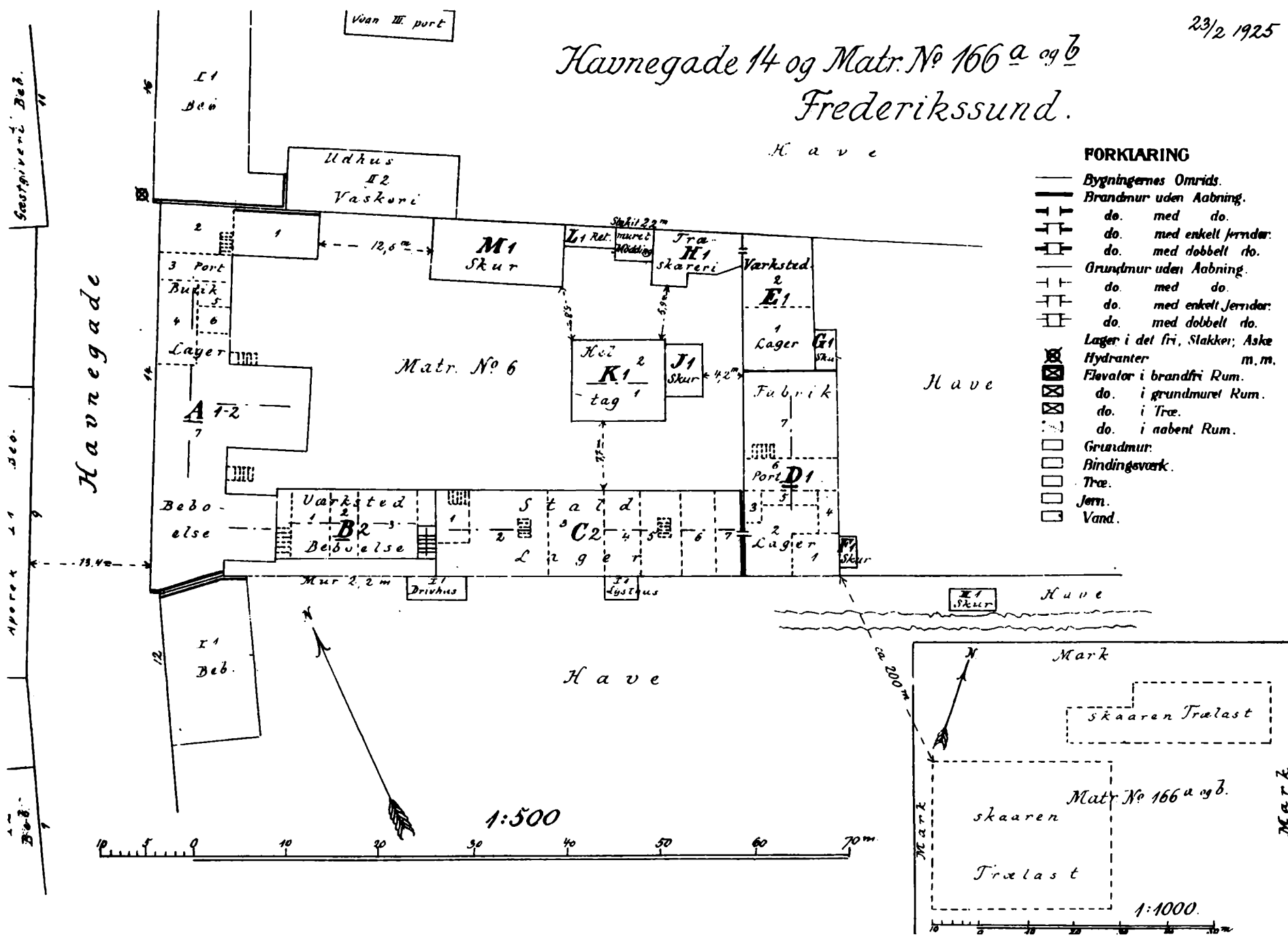
23/2 1925

Havnegade 14 og Matr. No 166 a og b Frederikssund.

H a v e

FORKLARING

- Bygningens Omrids.
- Brandmur uden Aabning.
- do. med do.
- do. med enkelt ferdor.
- do. med dobbelt do.
- Grundmur uden Aabning.
- do. med do.
- do. med enkelt ferdor.
- do. med dobbelt do.
- Lager i det fri, Slakker, Aske
- Hydranter m. m.
- Elevator i brandfri Rum.
- do. i grundmuret Rum.
- do. i Træ.
- do. i aabent Rum.
- Grundmur.
- Bindingsværk.
- Træ.
- Jern.
- Vand.

Holten Langes »Foderstofgård« i 1925

Beboere

Ved folketællingen i 1924 var Frederikssunds indbyggertal steget til 3019 personer. Den hurtige befolkningstilvækst, som byen havde oplevet omkring århundredeskiftet, var stilnet af. I "Foderstofgården" boede der nu kun 31 personer, og kun få af beboerne havde her både beboelse og arbejdsplads. I forhuset boede et bankbud, en handelsmand, købmand Steenholdt og karetmager Christensen. I det nordre sidehus boede en smedesvend og i det søndre sidehus m.v. en vognmand, en mælkehandler, en slagteriarbejder og en tømrermester.

Erhvervsdrivende

Foderstofforeningen havde efterladt en del tomme rum, der på forskellig vis blev overtaget af den nye ejer, dels af nye lejere. Tænk vi os, at vi besøgte gården en januardag i 1925, ville vi (ude fra Havnegade) ved porten se to forretninger. Til venstre havde Hans Stæhr udstilling af møbler og til højre lå Steenholdts kolonialhandel. Mens Stæhr kun havde et stort udstillingsrum, så var Steenholdts forretning delt op i tre: salgsløkkale, bagbutik og kontor. På loftet var der over Stæhr en lille beboelse, mens der over Steenholdt var koloniallager, og resten af loftet var indrettet til pulterkamre for husets øvrige beboere.

I det nordre sidehus (lige inden for porten) boede smedesvend Olsen i en lille lejlighed. Gik vi ind i gården og hen til sidebygningerne i syd, boede der i bygning B (se kort) tømrermester Valdemar Sørensen. I stueetagen havde Tank & Larsen deres malerværksted. Ingen af de to malere boede i gården.

I Søren Friis Smiths gamle magasinbygning fra 1847 var der i stueetagen hestestalde. Købmand L. H. Hansen og ejeren Peter Holten Lange (grosserer i firma Hans R. Lange) benyttede både 1. sal og loft. På 1. salen og loftet var der lager af korn og foderstoffer. Her fandtes et spil til udvendig ophejsning med en elektromotor på 8 hestes kraft.

I den nye bagbygning (D) havde Richard Erlandsen indrettet sin margarinefabrik med kontor, mens Hans R. Lange anvendte resten af bygningen til sin trælast.

I det gamle baghus (E) havde Tank & Larsen et malerværksted i den ene ende, mens karetmager Christensen holdt til i den anden. På karetmagerværkstedet havde han en del maskiner: 1 boremaskine, 3 høvlbænke, 1 limovn med indfyring og en elektromotor på 2 hestes kraft. På loftet havde han et træmagasin, hvortil man kom op ad en udvendig stige.

Ud mod Bløden lå to småskure (G & F) hvor nogle af beboerne holdt henholdsvis høns og kaniner.

I den nordre side af gården — nærmest karetmagerværkstedet — havde Christensen sit træskæreri (H). Hertil havde han 1 kopieremaskine til hjuleger, en drejebænk, 1 båndsav, 1 afretter samt to elektromotorer på ialt 8 hestes kraft.

Ved siden af træskæreriet lå en muret mødding og ved siden af denne en række retirader (L).

Hertil kom to store skure (M & K). Det ene (langs grundens nordside) var indrettet til vognskure, det andet lå midt i gården og var til opbevaring af trælast — anvendt dels af Hans R. Lange, dels af karetmageren.

Mange mennesker havde deres daglige færden i gården. Først, — naturligvis — beboerne og dem der havde værksteder her, dernæst det ansatte personale på Margarinefabrikken (3 personer) og hos karetmageren (2 personer), og endelig de arbejdere, der var ansat af folk, der havde lejet staldplads eller lagerplads.

Næringsdrivende i dette århundrede

Stæhrs møbeludstilling

Da snedkermester Andersen i 1915 havde købt naboejendommen, blev hans butik overtaget af Hans Stæhr, der brugte den til udstillingslokale for sin møbelhandel. I begyndelsen handlede han med brugte møbler, men senere udelukkende med nye møbler. Efter Hans Stæhrs død i 1927 fortsatte enken Emilie Stæhr og hendes sønner denne handel. I 1960 overtog sønnen Kristian Stæhr forretningen, som han beholdt til 1975. Familien Stæhr havde foruden butikken en del magasinlokaler andre steder i gården. De har aldrig haft bopæl her.

J. Larsens urtekram

Da fru Elsass opgav skolen, blev "gymnastiksalen" igen til butik. Der var flere indehavere bl.a. J. Larsens urtekram.

Paul Steenholdt

Forretningen blev i 1914 overtaget af Paul Steenholdt, der havde handel med kolonialvarer, kul og frø. Da foderstofforeningen i 1922 afskedigede bestyreren, overtog Steenholdt den praktiske videreførelse af foreningens handel indtil den nedlagdes.

Glad Jensen

I 1928 overtog Glad Jensen forretningen, der videreførtes med stort set samme varesortiment. Da han i 1945 fik arbejde i sparekassen, solgtes den til Max Madsen, der startede en købmandshandel med især korn, foderstoffer og kartofler.

Max Madsen

I Max Madsens tid blomstrede lidt af de gamle tiders storhandel op for en tid. Han havde to til tre mand ansat og to lastbiler kørende i omegnen. I slutningen af 1950'erne svandt det også ud med denne type handel, hvorfor han ændrede butikken til forretning for akvariefisk og fugle.

Ørvar Hansen

I 1972 blev forretningen overtaget af Ørvar Hansen, der havde den frem til 1. januar 1979. Forretningen fortsættes nu af Ole Carlsen.

Frederikssund Margarinefabrik

Foderstofforeningen efterlod ikke kun gæld, men også en del tomme lokaler.

Den 6. august 1924 lejede mejerist Richard Erlandsen stueetagen i den venstre side af portbygningen ud til "Bløden". Her indrettede han en margarinefabrik, der blev udstyret efter moderne hygiejniske krav med fliser på væggene. Til fabrikationen installeredes en række maskiner: En bagerikedel med koksfyring, 1 kogekedel med dampopvarmning til kokosfedt, 1 smørkærne, 1 valsemaskine til margarine, samt en margarinepakker.

Margarinen fremstilledes af kokosfedt, sesam- og jordnøddeolie, der blandedes med mælk, æggeblomme og tilsattes salt og sukker. Det færdige produkt pakkedes i pakker på 1 pd. og opefter. Større portioner på 5 pd. pakkedes i dåser.

Til at begynde med havde Erlandsen en vogn, der en gang om ugen kørte rundt i omegnen og afsatte produkterne. Større leverancer fik han til lejren i Jægerspris og til Frederikssund hospital.

Allerede året efter starten havde Erlandsen ansat tre medarbejdere. Senere fik han to biler, der fordelte produktionen. I 1936 solgte Erlandsen fabrikken til Einar Schou, hvorefter margarineproduktionen ophørte få år senere. Hr. og fru Erlandsen blev dog boende i gården, hvor fru Erlandsen har boet indtil for et par år siden.

Karetmagere

I næsten 100 år har der været mindst et karetmagerværksted i den gamle gård. Lars Peter Christensen etablerede sig som den første i 1887. Han var dengang 23 år gammel og fortsatte her resten af livet. Da han døde i slutningen af 1930'erne, blev værkstedet overtaget af en mand ved navn Frandsen. Kort efter solgte han det til Carl Martin Petersen, der havde værkstedet til 1950, da han udvandrede til Canada.

I 1930'erne var der endnu en karetmager (Hans Petersen), der havde værksted her. Han holdt til i den søndre sidebygning under familien Erlandsens lejlighed. Dette værksted ophørte da ejeren døde i 1943.

Det gamle værksted bag i gården blev i august 1950 overtaget af Svend B. Klein, der havde værkstedet til for få år siden. Når karetmagerne har kunnet klare sig så længe, skyldtes det, at bilen skabte nye produktionsmuligheder. Da de gamle fjedervogne og hjulene til bøndernes arbejdsvogne ikke længere lod sig sælge, begyndte karetmagerne at fremstille karosserier til biler, der blev bygget op omkring trærammer. Nu er også dette håndværk døet bort, så det er en stor lykke, at Egnsmuseet Færggården har fået Kleins værktøj foræret.

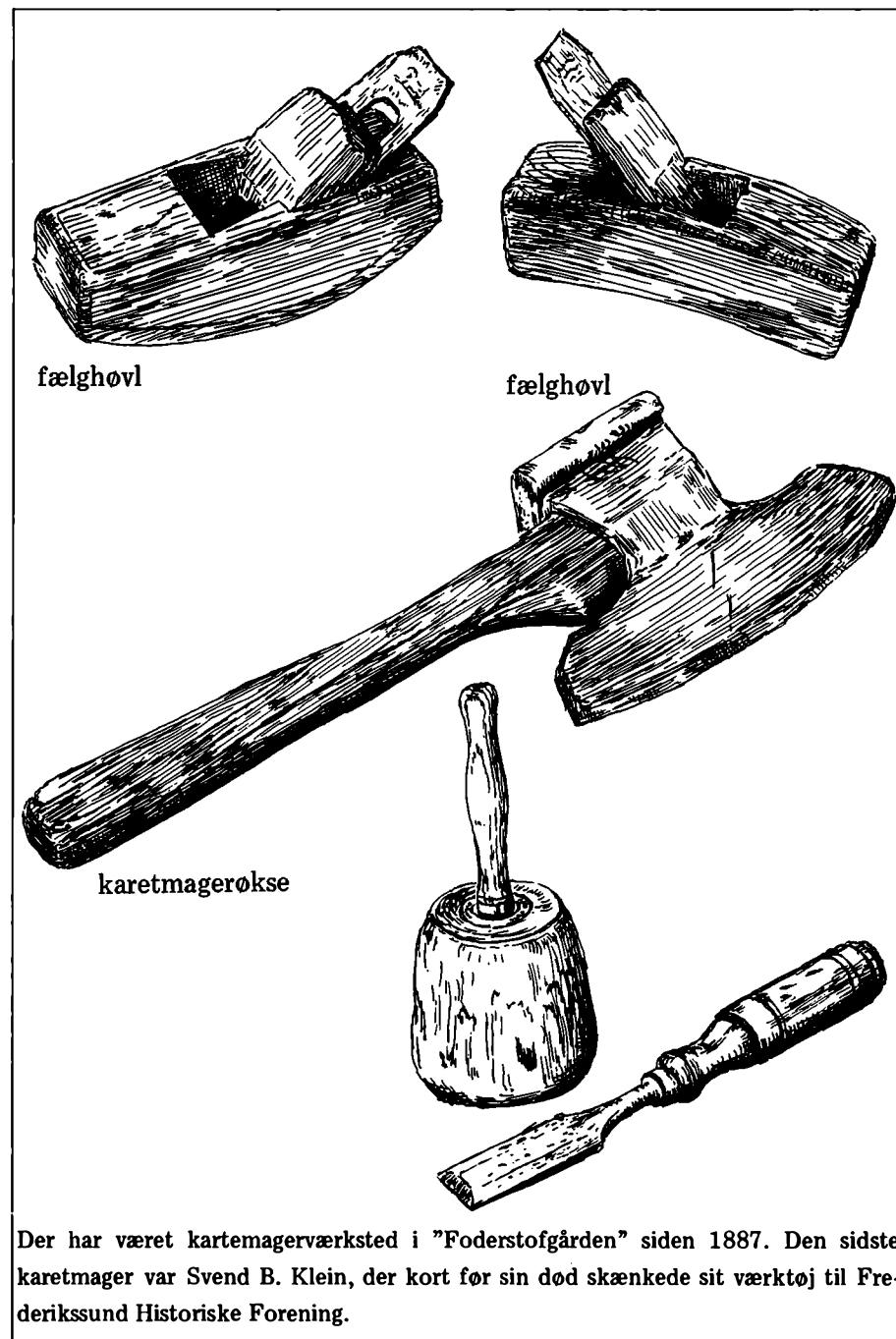
Små og store oplevelser

Jeg har haft den store fornøjelse at tale med en lang række mennesker, der har levet og arbejdet i foderstofgården i dette århundrede. Jeg har fået fortalt om mange småepisoder — både sjove og alvorlige —, som nok kunne have fortjent at blive fortalt her, men som jeg dog har valgt at undlade, da det ikke er så nemt at genfortælle andres oplevelser, og da jeg kunne have misforstået et og andet. Jeg har også hørt om en række mennesker både uden og med øgenavn — dog flest af de sidste! Det var ikke blot i foderstofgården, men i hele Frederikssund, at man i mange år yndede at finde øgenavne til alle og enhver.

Jeg kan dog ikke dy mig for at fortælle en enkelt historie:

Tyskeren på loftet

Under besættelsen havde tyskerne beslaglagt Langes hestestalde. En del tyskere havde derfor deres daglige gang i gården. Da det led mod enden, blev alle tyske soldater, der blot nogenlunde kunne gå og stå, sendt til østfronten. En ung slesviger ved navn Günther ville meget nødig med til den desperate og meningsløse kamp. Med beboernes viden gemte han sig på loftet og modtog dagligt mad i sit skjul. Her opholdt han sig i næsten tre måneder uden at blive fundet. 5. maj blev også en befrielse for ham.

Der har været kartemagerværksted i "Foderstofgården" siden 1887. Den sidste karetmager var Svend B. Klein, der kort før sin død skænkede sit værktøj til Frederikssund Historiske Forening.

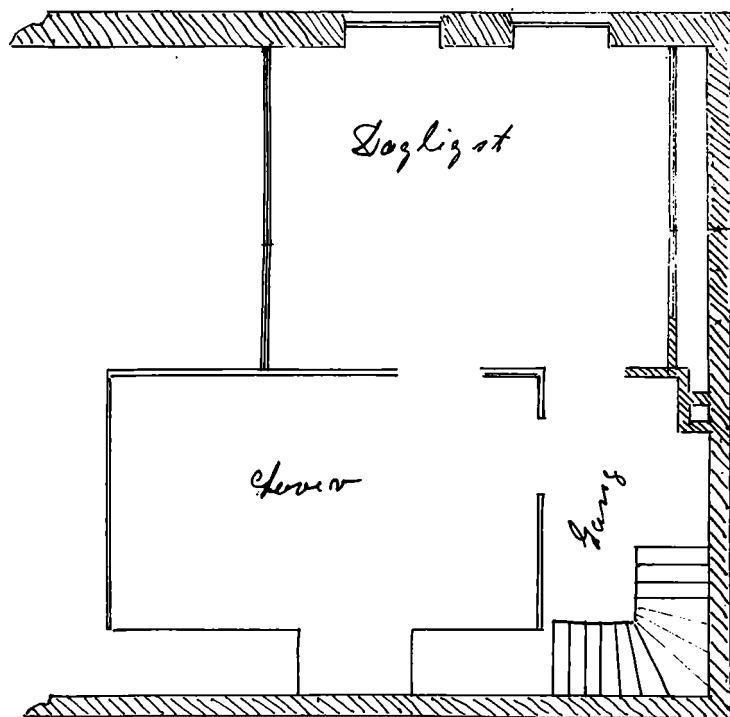
Bygningerne i dette århundrede

Der har kun fundet få ændringer sted i dette århundrede. Dem skal vi til slut søge at samle op.

I gadehuset blev der i 1907 indrettet butik og værelser i den nordlige ende af snedkermester Hans Peter Andersen. Samme år opførte karretmager Christensen et halvtagshus ved siden af værkstedet i baghuset.

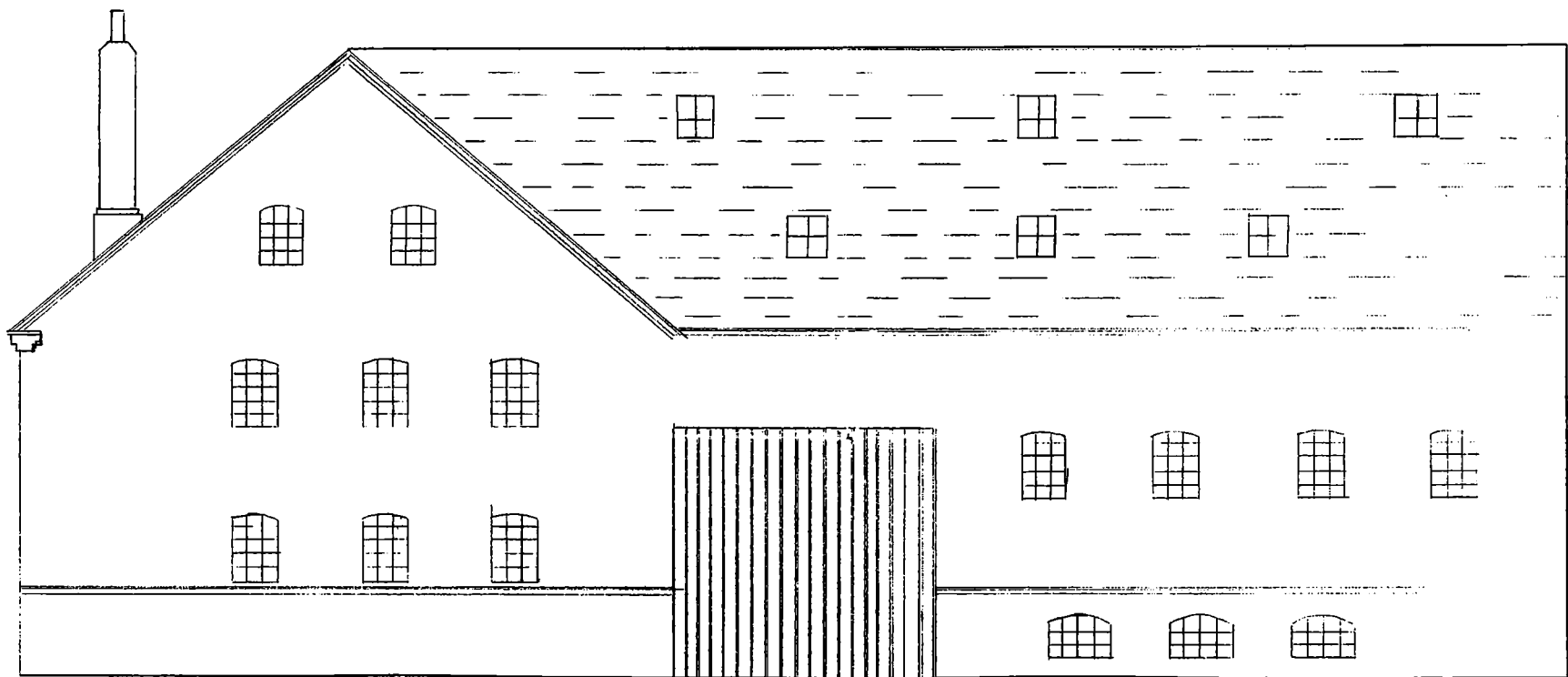
Foderstofforeningen klarede sig med de eksisterende bygninger, men i 1917 brændte portbygningen i gårdens bagende. Det skete efter børns leg med tændstikker, fortæller avisen. På stedet opførtes en ny og moderne portbygning med kælder.

I 1933 blev beboelseslejligheden til venstre lige indenfor porten tilføjet et ekstra værelse, og under besættelsen brændte garagerne i nord. På stedet opførtes nye garager, men ellers har bygningerne stort set fået lov til at passe sig selv. Forfaldet har i de seneste år været meget betydeligt, men historien kan man ikke fratage "den gamle købmandsgård".

Magasinbygning til Foderstoffforeningen
Frederikssund

1917

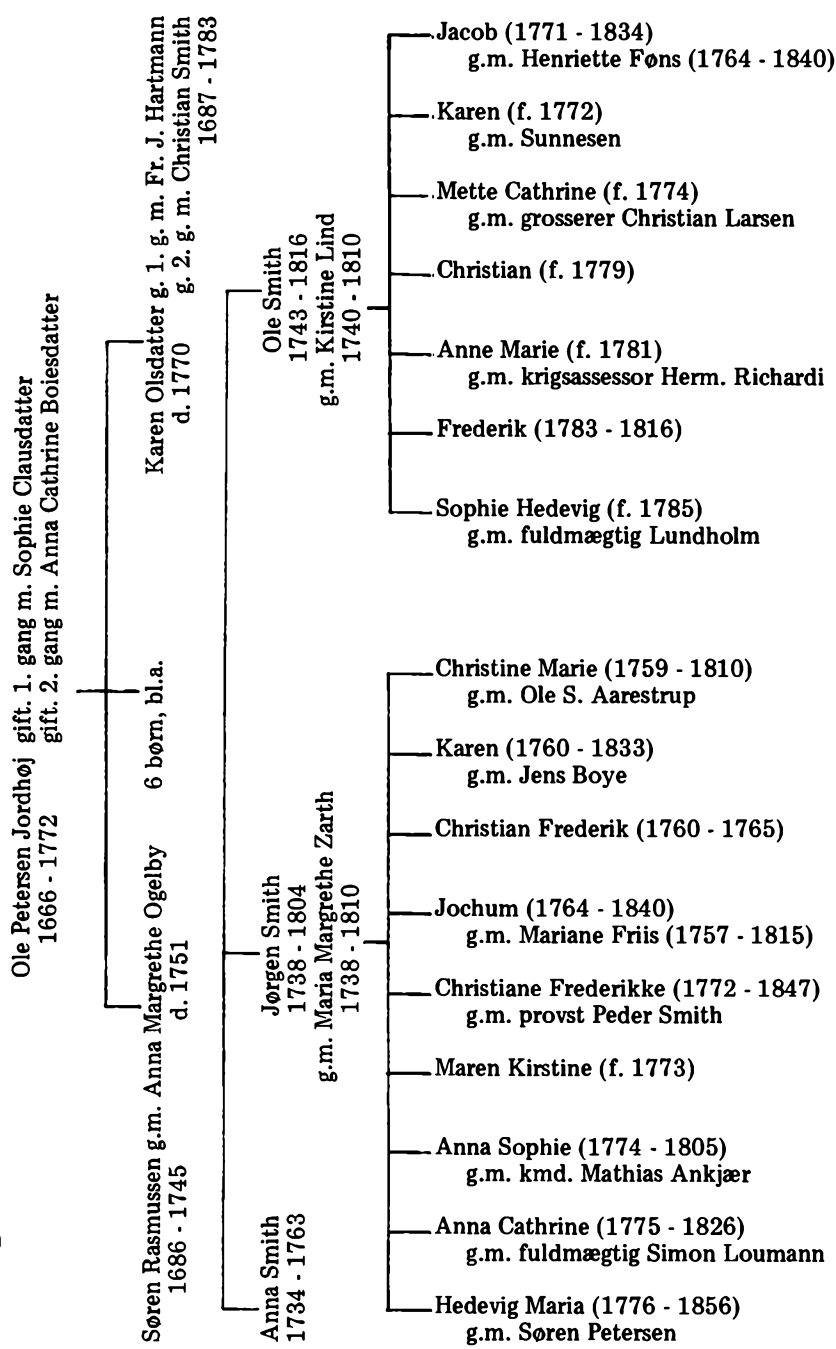
Ejere af »den gamle købmandsgård«

Købmand Sivert Floor	1670 - 1676
Købmand Poul Steenbeck	1676 - 1689
Enken Anna Cathrine Werenberg	1689 - 1713
Købmand Søren Rasmussen	1713 - 1745
Købmand Christian Smith	1745 - 1781
Købmand Jørgen Smith	1781 - 1789
Købmand Jochum Smith	1789 - 1832
Købmand Søren Friis Smith	1832 - 1865
Købmand Carl Wilhelm Lorentzen	1865 - 1868
Enken Vilhelmine Sophie A. Schou	1868 - 1871
Købmand Harald Lindhard	1871 - 1883
Købmand Christoffer Nielsen	1883 - 1906
Horns Herreds Foderstofforening	1906 - 1924
Grosserer Peter Holten Lange	1924 - 1935
I/S Hans R. Lange	1935 - 1944
Tømrerhandler Hans Holten Lange	1944 - 1984

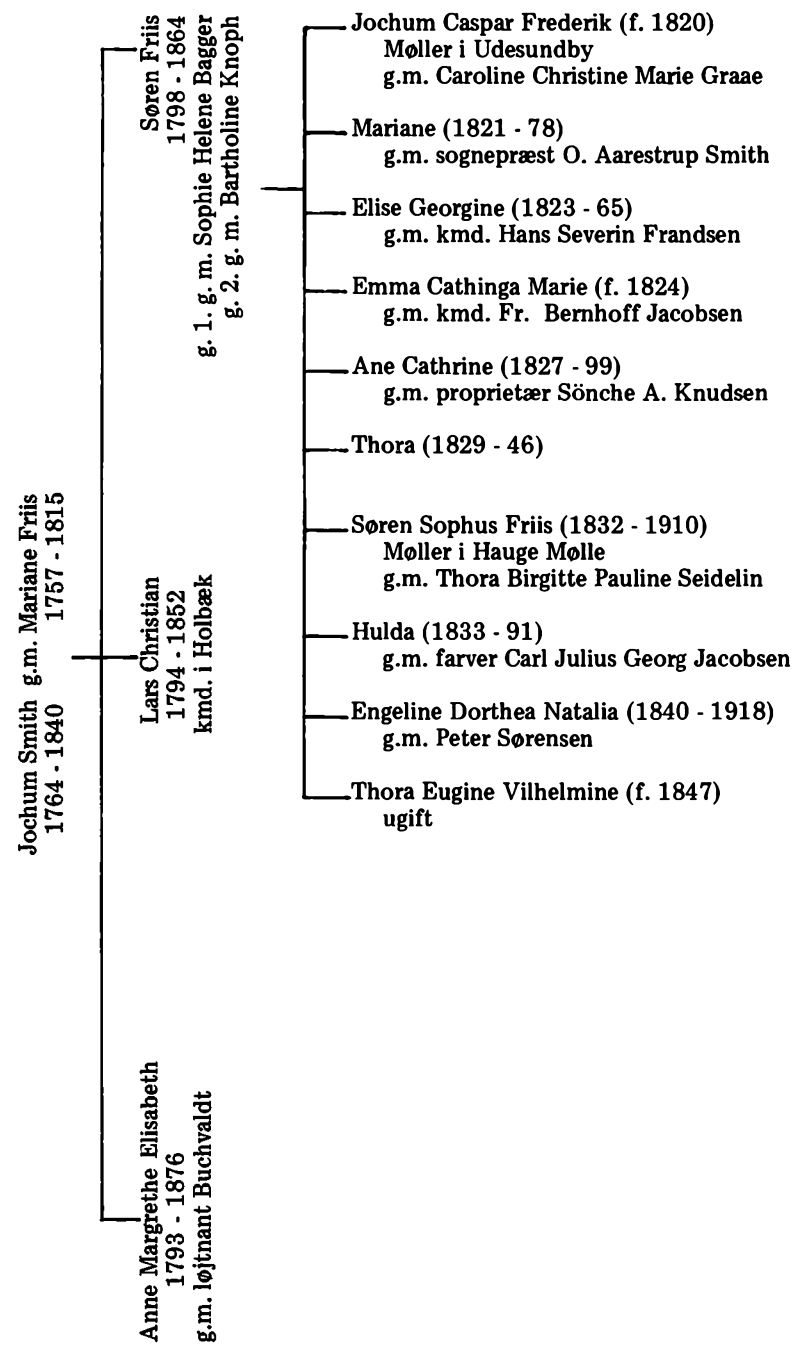

Grosserer Peter Holten Lange (1870 - 1944).
Ejer af gården 1924 - 1935 (1944)

Slægten Smiths ældre del (Stamtavle I)

Slægten Smiths yngre del (Stamtavle II)

Folketællingslister

Købmandsgårdens beboere i følge folketællingerne:

<i>Navn</i>	<i>Alder</i>	<i>Stilling i familien</i>	<i>Erhverv</i>
<i>1787</i>			
Jørgen Smith	50	Husbonde	Købmand
Maria Smith	50	Hans kone	
Karen Smith	26	Datter	
Jochum Smith	23	Søn	Købmandskarl
Christiane Smith	15	Datter	
Catharine Smith	12	Datter	
Hedevig Smith	6	Datter	
Lars Øegaard	8	Et tiltagen fattigt barn	
Christian Smith	38	Tjenestetyende	Købmandskarl
Hans Pedersen	23	Tjenestetyende	Gaardskarl
Claus Pedersen	19	Tjenestetyende	Gaardskarl
Dorthe Mortensdatter	28	Tjenestetyende	Tjenestepige
Thura Olsdatter	18	Tjenestetyende	Tjenestepige

1801

Jochum Smith	36	Husbonde	Købmand
Mariane Smith	41	Hans kone	
Magretha Elisabeth Smith	8	Datter	
Lars Christian Smith	7	Søn	
Søren Friis Smith	3	Søn	
Mathias Ankier	22	Tjenestetyende	Krambodsvend
Jochum Christian Nørgaard	16	Tjenestetyende	Kramboddreng
Jens Rasmussen	29	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Lars Jensen	25	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Niels Jørgensen	21	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Thomas Hansen	10	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Ellen Cathrine Jensdatter	22	Tjenestetyende	Tjenestepige
Kirsten Larsdatter	20	Tjenestetyende	Tjenestepige
Anne Hansdatter	13	Tjenestetyende	Tjenestepige

1834

Søren Smith	36	Husbonde	Købmand
Helene Bagger	31	Hans kone	
Lise Smith	10	Datter	
Emma Smith	8	Datter	
Anna Smith	7	Datter	
Thora Smith	4	Datter	
Sophus Smith	2	Søn	
Peter Petersen	24	Tjenestetyende	Handelsbetjent
Julius Brasen	18	Tjenestetyende	Lærling
Juliane Olsdatter	24	Tjenestetyende	Tjenestepige
Ane Hansdatter	17	Tjenestetyende	Tjenestepige
Ellen Jensdatter	23	Tjenestetyende	Tjenestepige
Jens Bjørensén	20	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Andreas Petersen	24	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Niels Nielsen	21	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Ole Larsen	23	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Peder Hansen	18	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Ole Larsen	20	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Frederich Jensen	23	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Hans Andresen	38	Tjenestetyende	Tjenestekarl
Lars Hansen	23	Tjenestetyende	Tjenestekarl

Navn

Alder Fødested

Erhverv/Stilling i familien

1845

Søren F. Smith	47	Frederikssund	Købmand
Bethse Knoph	37	Stavanger	Hans kone
Anne Smith	18	Frederikssund	Datter
Hulda Smith	12	Frederikssund	Datter
Engelina Smith	5	Frederikssund	Datter
Julius Brasen	29	Karrebæk, Sorø A.	Handelsbetjent
Niels Caspersen	14	Frederikssund	Handelslærling
Peder Hermansen	25	Draabye	Tjenestetyende
Ole Sørensen	24	Draabye	Tjenestetyende
Anders Jensen	27	Krogstrup	Tjenestetyende
Anders Larsen	27	Frederiksværk	Tjenestetyende
Niels Jensen	60	Roskilde	Tjenestetyende

Karen Jensdatter	27	København	Tjenestetyende
Stine Hansdatter	24	Krogstrup	Tjenestetyende
Inger Hansdatter	24	Hjørlande	Tjenestetyende

1850

Søren Friis Smith	52	Frederikssund	Købmand og husfader
Bartholine Anne Knoph	40	Norge	Hans kone
Emma Smith	24	Frederikssund	Husfaders Barn
Anne Catharine Smith	22	Frederikssund	Husfaders Barn
Hulda Smith	19	Frederikssund	Husfaders Barn
Sophus Søren Friis Smith	18	Frederikssund	Husfaders Barn
Engeline Smith	10	Frederikssund	Husfaders Barn
Vilhelmine Smith	4	Frederikssund	Husfaders Barn
Niels Caspersen	20	Frederikssund	Handelslærling
Anna Marie Slauer	19	Holbæk	Tjenestepige
Kirstine Olsen	21	Draabye	Tjenestepige
Ane Kirstine Christensen	19	Strø Sogn	Tjenestepige
Ane Kirstine Jørgensen	16	Græse Sogn	Tjenestepige
Niels Peter Andersen	28	Draabye Sogn	Tjenestekarl
Jens Peter Olsen	26	Krogstrup Sogn	Tjenestekarl
Carl Heldt	20	Frederikssund	Tjenestekarl
William Pedersen	40	Strø Sogn	Tjenestekarl
Jens Peter Jensen	19	Udesundby	Tjenestekarl

1860

Søren Friis Smith	62	Frederikssund	Købmand og husfader
Bartoline f. Knoph	50	Norge	Hans kone
Engeline Smith	20	Frederikssund	Datter
Tore Smith	13	Frederikssund	Datter
Theodor Abildgaard	21	Præstø	Handelsbetjent
Alexander Langballe	16	København	Handelslærling
Jens Nielsen	28	Præstø	Tjenestekarl
Hans Sørensen	27	Frederiksborg	Tjenestekarl
Rasmus Olsen	26	St. Lyngby	Tjenestekarl
Hans Jørgensen	20	Strø	Tjenestekarl
Mogens Schou	40	Bornholm	Tjenestekarl
Birthe Hansen	27	Græse	Tjenestepige

Bodil Larsen	23	Oppesundby	Tjenestepige
Marie Jensen	21	Skuldelev	Tjenestepige

1870

Ane Sophie Jacobine Schou	62	Kalundborg	Lever af sin formue
Caroline L. Schou	23	Svinninge, Holbæk A.	
Vilhelmine Sophie Lorentzen	30	Svinninge, Holbæk A.	Købmandshandel
Fritjoff Hagbart Gudbrandsen	19	København	Handelsbetjent
Victor Oscar Leonhardt Källe	16	Maribo	Handelslærling
Johanne Jensen	19	Jægerspris	Tyende
Laurine Christiansen	15	Kulhus	Tyende

Christian Ludvig Lange	59	Frederikssund	Postmester
Caroline Augusta Greibe	64	København	Hans kone
Frederikke Sophie Lange	35	Frederikssund	Datter
Sophie Fr. Lange, f. Knudsen	83	København	Husfaders moder
Ane Kirstine Nielsen	21	Gerlev	Tyende

1880

Harald P. J. Lindhard	35	Stege	Købmand, husfader
Vilhelmine Sofie Lindhard	39	Svinninge, Holbæk A.	Hans kone
Erhardt Ludvig S. Lindhard	7	Frederikssund	Søn
Harald Vilhelm Lindhard	6	Frederikssund	Søn
Marie Sophie Schou	29	N. Jernløse Sogn	Selskabsdame
Theodor Halvorsen	28	Ryslinge Sogn	Handelslærling
Sophus Chr. O. Christensen	18	København	Handelslærling
Axel Topp	16	Hjørring	Handelslærling
Niels Peder Hansen	25	Oppesundby	Gårdskar
Anders Jensen	25	Gerlev	Kusk
Ellen Christine Christensen	19	Gerlev	Tjenestepige
Birthe Christine Jensen	23	Græse Sogn	Tjenestepige

Frederik Christian Olsen	56	Nykøbing Mors	Toldforvalter, husfader
Vilhelmine Caroline C. Olsen	62	Nykøbing Mors	Hans søster
Anna Marie Nielsen	21	København	Tjenestepige

1890

Gundhild Arine K. Wulf	75	Frederikssund	Lever af sine midler
Anders Christian Larsen	56	København	Vejassistent, husfader
Marie Magdalene Larsen	36	Frederikshavn	Hans kone
Magdalene E. Larsen	13	København	Datter
Frida Louise Larsen	9	København	Datter
Yelva Theodore Larsen	3	København	Datter
Charles Martin Chr. Larsen	1	Frederikssund	Søn
Amanda Kirstine Nielsen	15	Rønne	Tjenestepige
Jacob Jørgensen	48	Ondsved	Gårdskarl/Staldmester
Sisse Kirstine Jørgensen	47	Krogstrup	Hans kone
Jørgen Niels Jørgensen	15	Krogstrup	Søn, skoleelev
Christoffer Nielsen	36	Helsingø	Købmand
Karen Kirstine Nielsen	35	Oppesundby	Hans kone
Anna Marie Thyra Nielsen	10	Frederikssund	Datter
Albert Emanuel Vilh. Lund	19	Ejby Sogn, Fr.borg A.	Kommis i købmandsforr.
Camilla Nielsen Olsen	14	Frederikssund	Tjenestetyende
Peter Jacobsen	26	Gerlev	Snedker
Lars Peter Christensen	26	Østby, Selsø Sogn	Hjul- og karetmager
Hans Petersen	54	Helsingø	Landpostbud
Karen Christiansen	60	Helsingø	Søster, husbestyrerinde
Christian Victorius Jensen	31	København	Malmester
Marie Jensen	22	Bredstrup Sogn	Hans kone
Lars Christian Jensen	64	Sundbylille	Landpostbud
Anna Larsine Jensen	33	København	Hans hustru og vågekone
Peter August G. Thelin	27	Vexsjø, Sverige	Logerende, malersvend
Frederik C. Vilh. Gabel	28	Viborg	Logerende, snedkersvend

1901

Christoffer Nielsen	48	Helsingø	Købmand
Karen Kristine Nielsen	47	Oppesundby	Hans kone
Oscar Frederik Nielsen	20	Frederikssund	Handelskommis
Dorthea Nielsen	25	Jægerspris	Tjenestetyende
Hans Peter Hågensen	26	Skibby	Tjenestetyende
Lars Peter Christensen	38	Østby	Karetmager
Anna Dorthea Christensen	33	Frederikssund	Hans kone
Christian Rich. T. Christensen	5	Frederikssund	Søn
Ingeborg Christensen	3	Frederikssund	Datter
Laurits Petersen	18	Oppesundby	Karetmagerlærling
Chr. Hansen Simonsen	16	Skuldelev	Karetmagerlærling
Niels Julius Jensen	39	Maribo	Politibetjent
Ane Cecilie Jensen	33	Viborg	Hans kone
Richardt Faaborg	30	Faaborg	Malmester, husfader
Birthe Christine Faaborg	40	Gerlev	Hans kone
Johanne Christine Faaborg	5	Frederikssund	Datter
Andreas Richard Faaborg	3	Frederikssund	Søn
Dorthea Olsen	15	Overdråby	Tjenestetyende
Theodor Martin Bertelsen	17	Overdråby	Malerlærling
Alfred Jensen	16	Skibby	Malerlærling
Hans Peter Andersen	39	Frederikssund	Snedkermester
Karen Marie Andersen	41	Lyngørup	Hans kone
Laura Petrine Andersen	12	Frederikssund	Datter
Peter Andersen	8	Frederikssund	Søn
Ejnar Laurits Andersen	4	Frederikssund	Søn
Hans Peter Mortensen	14	Oppesundby	Snedkerlærling
Carl Andreas Hansen	15	Stenløse	Snedkerlærling
Else Christine Larsen	15	Frederikssund	Tjenestetyende
Karen Christine Andreasen	37	Oppesundby	Dameskrædderinde
Anna M. Hansine Andersen	30	Sigerslev	Sypige

Søren Laurits Christensen	28	Gerlev	Staldmester, husfader
Christine Christensen	23	Overdråby	Hans kone
Frede Christensen	3	Frederikssund	Søn
Emil Christensen	2	Frederikssund	Søn
Gerda Christensen	1	Frederikssund	Datter

Søren Niels Christensen	37	Ondsved	Staldmester, husfader
Christine Christensen	35	Skibby	Hans kone
Niels Peter Christensen	10	Skibby	Søn
Antonie Christensen	8	Skibby	Datter
Jens Jacob Christensen	5	Skibby	Søn
Herman Christian Christensen	2	Frederikssund	Søn

Brandtaksationen i 1817

Brandtaksationsforretning, den 25. november 1817

KØBMAND JOCHUM SMITHS GÅRD

Matr. 5

a. Forhus 25 fag

61 alen langt, 12 1/2 alen dybt, 4 alen højt, mur og bindingsværk, ege under og fyrre overtømmer, teglhængt på begge sider på 9 fag nær, som er stråtækt til gården, indrettet til 7 værelser, hvoraf 2 panelerede og betrukne og 3 panelerede overalt og 2 med gipsloft, til 2 køkkener, gang, spisekammer og butik. Derudi 2 køkkenskorstene, 2 dobbelte glasdøre, 13 enkelte sammenstemte døre og 4 glatte ditto, 1 port, trappegang med dør, butiksindretning bestående af skabe, skuffer, diske, reoler, saltkasser, 29 fag vinduer, afskurede vægge, med guld og malet loft overalt. Denne noget gamle men godt vedligeholdte bygning ansætte vi efter bedste skønsomhed til 330 rbdlr NV faget, som for hele bygningen udgør 8250 rbdlr NV, der divideret med 5 giver 1650 species eller 3.300

b. Kvistsal på halv dybde over 3 fag

mur og bindingsværk, ege under og fyrre overtømmer med frontspids og tegtag, indrettet til et samlet værelse. Derudi er 4 fag vinduer, 1 sammenstemt dør med afskurede vægge og fast loft. Denne anslå vi efter bedste skønsomhed til 100 rbdlr NV faget, som for hele bygningen udgør 8250 rbdlr NV, der divideret med 5 giver 60 species eller 120

c. Sidehus i nord 16 fag

34 alen langt, 8 alen dybt, 7 alen højt, i tvende stokværk af mur og bindingsværk, ege under og fyrre overtømmer med stråtag, indrettet til stald, fårehus, lo og kammer. Derudi 2 fag vinduer, 4 glatte døre, 3 fag lemme, med faste lofter i begge etager og simpelt afskurede vægge. Denne vel gamle men dog temmelig godt vedligeholdte bygning ansætte vi efter bedste skønsomhed til 250 rbdlr NV faget, som for hele byg-

ningen udgør 4000 rbdlr NV faget, der divideret med 5 giver
800 species eller 1.600

d. Baghus 17 fag

39 alen langt, 12 alen dybt, 7 1/2 alen højt, mur og bindingsværk, ege under og fyrre overtømmer med stråtag. Indrettet til port, stald, lo, lade og karlekammer. Derudi 1 fag små vinduer, 3 enkelte døre, en port, med afskurede vægge med loft over det halve. Denne godt vedligeholdte bygning anslå vi til 1.360

e. Sidehus mod syd 35 fag

90 alen langt, 12 1/2 alen dybt, 3 1/2 alen højt, det halve mur og bindingsværk og det halve med klinede vægge, ege under og fyrre overtømmer med stråtag. Indrettet til bryghus, stald, foderlo, spisekammer, vognport, kalkhus og sovekammer. Derudi 1 bryghusskorsten, 6 fag vinduer, 4 sammenstemte og 10 glatte døre, 2 porte, 2 trappegange med døre, simpelt afskurede vægge med loft overalt og gulv i værelset. Denne vel vedligeholdte, men temmelig gamle bygning ansætter vi efter bedste skønsomhed til 170 rbdlr NV faget, som for hele bygningen udgør 5950 rbdlr NV, der divideret med 5 giver 1190 species eller 2.380

f. En kvistsal på halv dybde over 3 fag

over denne bygning af mur og bindingsværk, ege under og fyrre overtømmer med stråtag indrettet til værelser, hvorudi er 2 fag vinduer med gulv og loft overalt. Denne ansætter vi efter bedste skønsomhed til 100 rbdlr NV faget, som for hele kvisten udgør 300 rbdlr NV, der divideret med 5 giver 60 species eller 120

g. Sidehus i sønder 5 fag

12 1/2 alen langt, 12 1/2 alen dybt, 3 1/2 alen højt, mur og bindingsværk, ege under og fyrre overtømmer med stråtag indrettet til lo og vognremise. Derudi er 1 port, 1 glat dør, afskurede vægge uden loft. Denne ikke gamle og vel vedlige-

holdte bygning ansætter vi efter bedste skønsomhed til 180 rbdlr NV faget, som for hele bygningen udgør 900 rbdlr NV, der divideret med 5 giver 180 species eller 360

h. Et komplet brændevinsværk

med tvende store kar ansætte vi til 1750 rbdlr NV, som divideret med 5 giver 350 species eller 700

i. En tærskemaskine med tilbehør

ansætte vi til 500 rbdlr NV som divideret med 5 giver 100 species eller 200

k. En treetages vindovn, 2 toetages vindovne, 1 en etages ditto tilsammen 180

l. En jernbilægger ovn 20

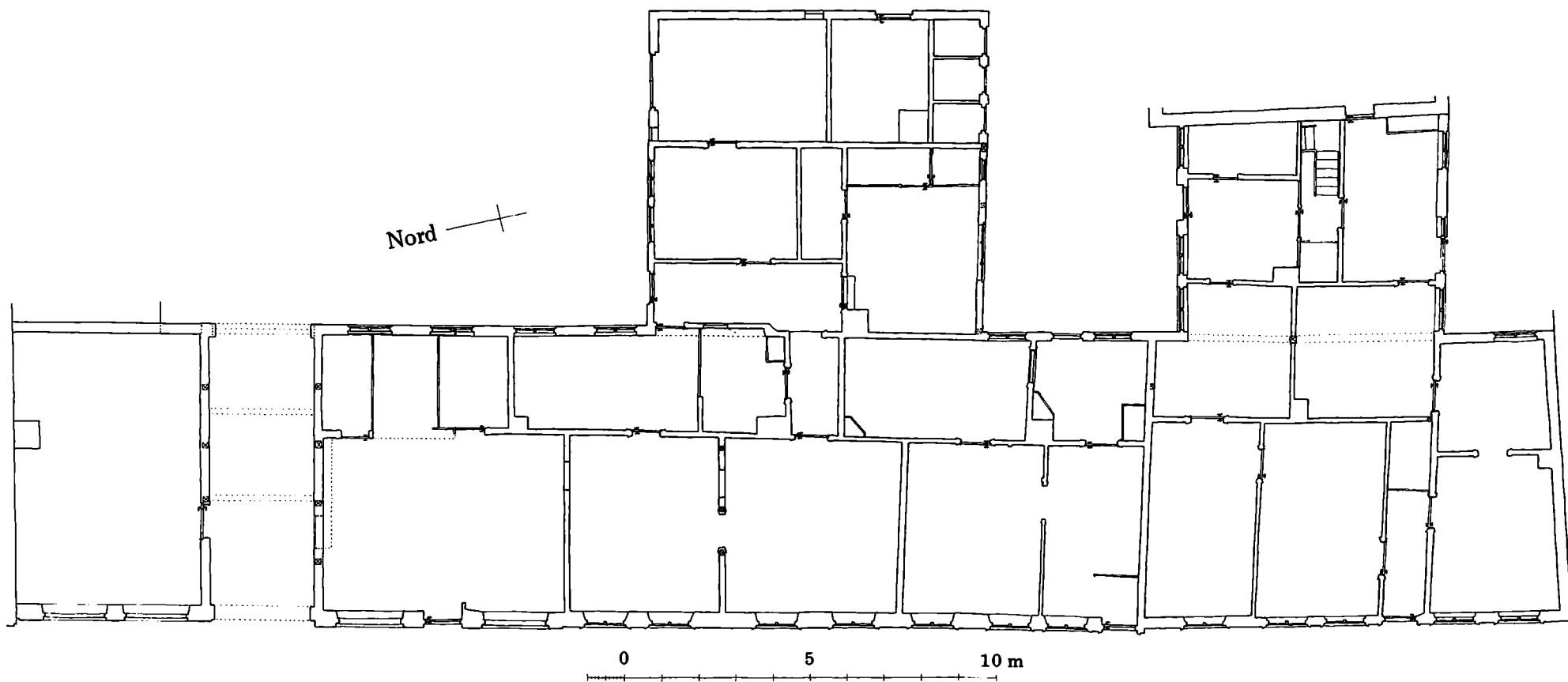
k. 58 fag plankeværk om gård og have 120

10.460

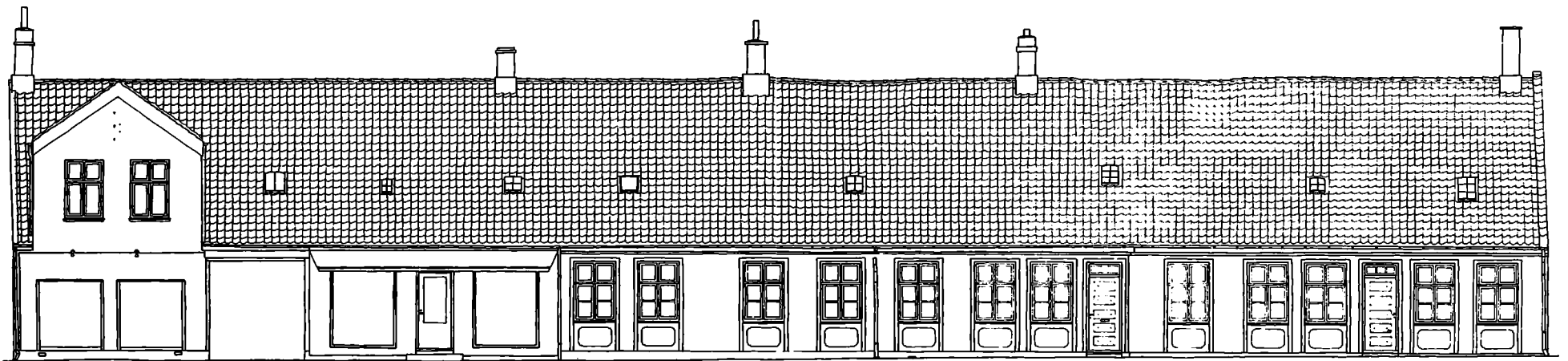

Købm. Jochum Smiths Segl.

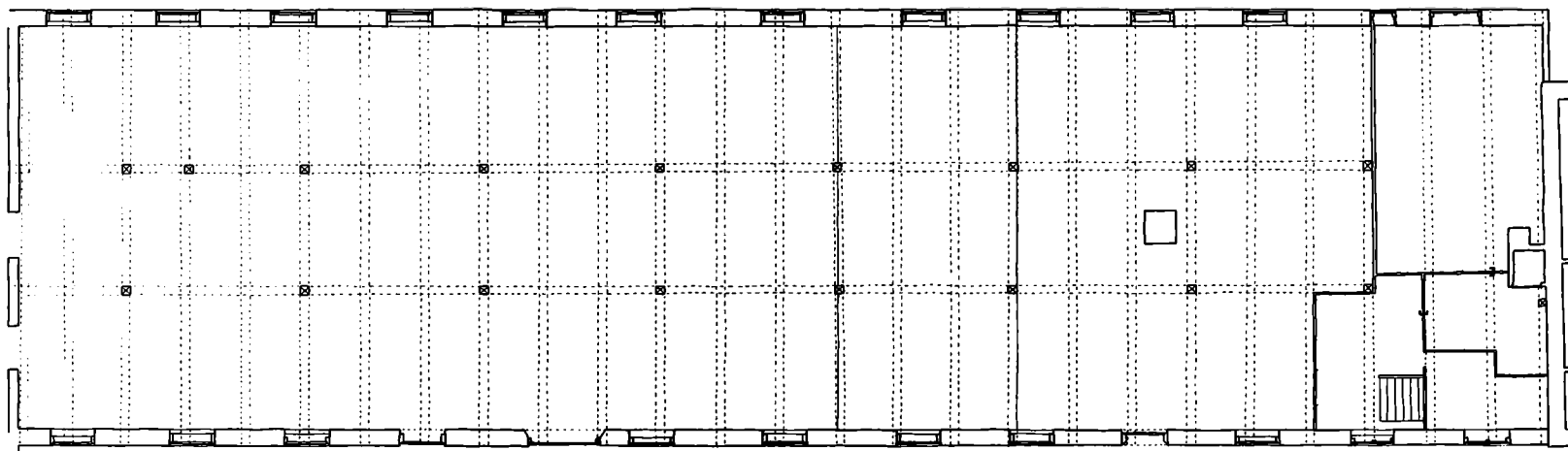
Opmålingstavler

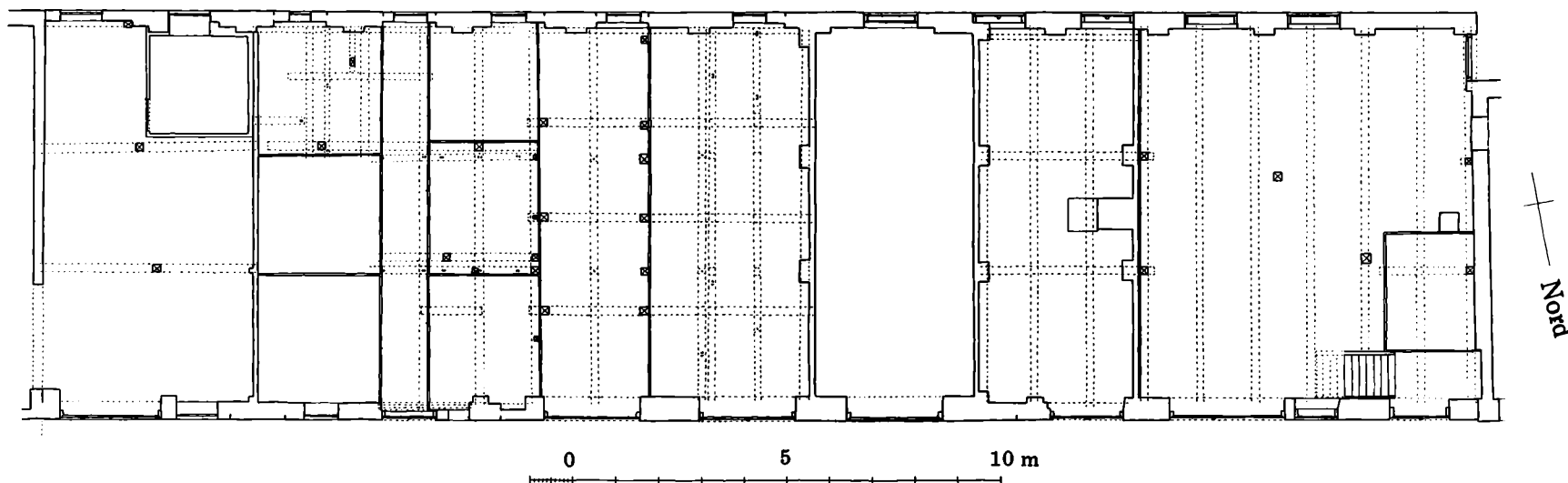
Forhus Plan
40

Forhus Facade

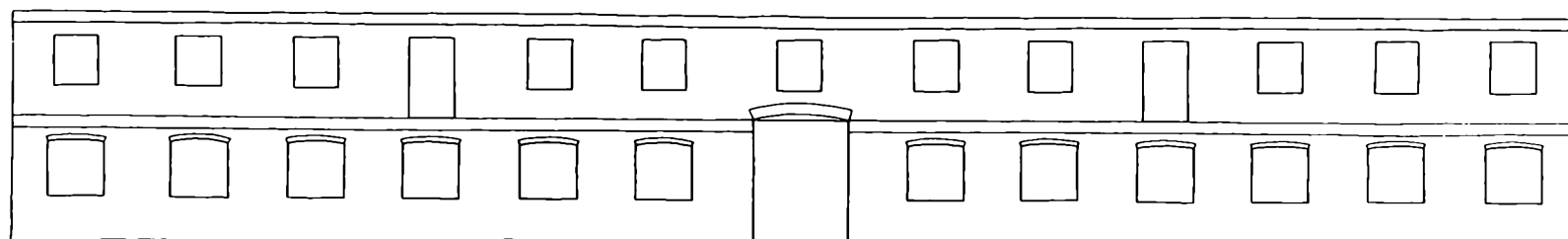
Magasinbygning Plan 2. etage

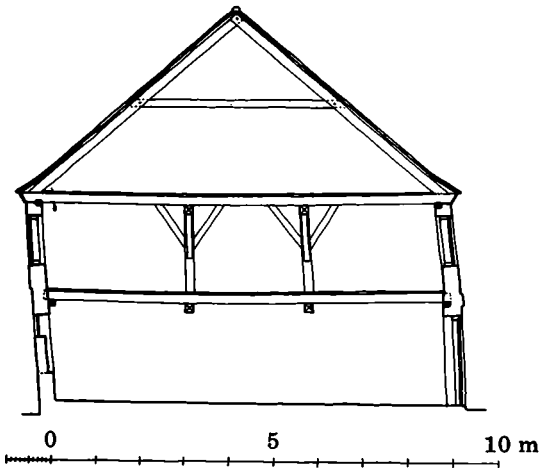
Magasinbygning Plan 1. etage

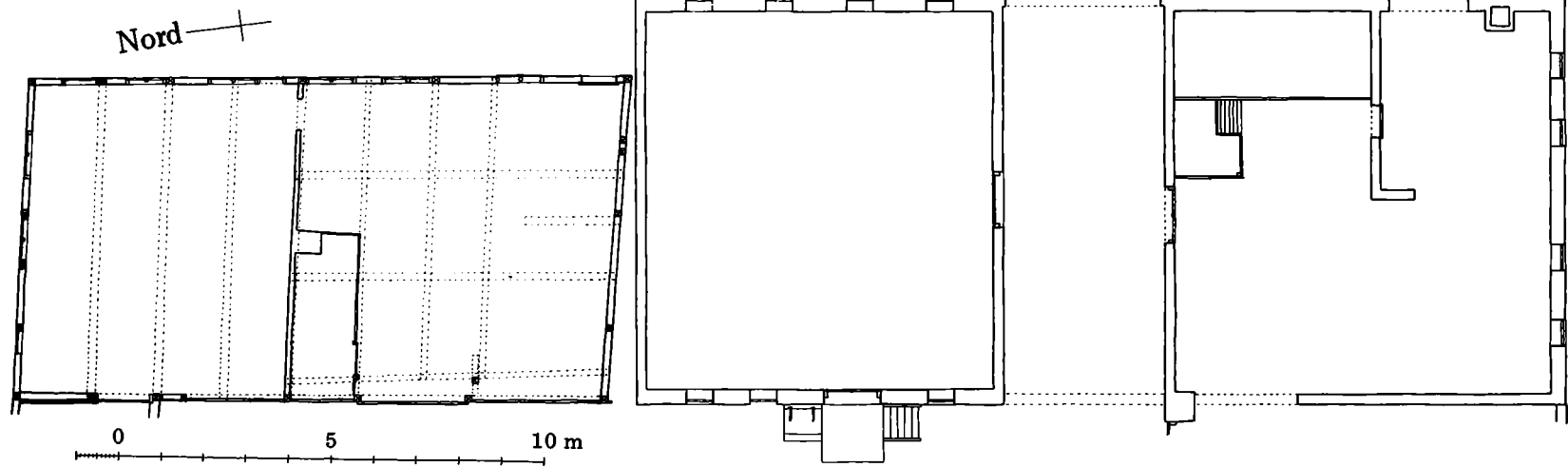
Magasinbygning Facade

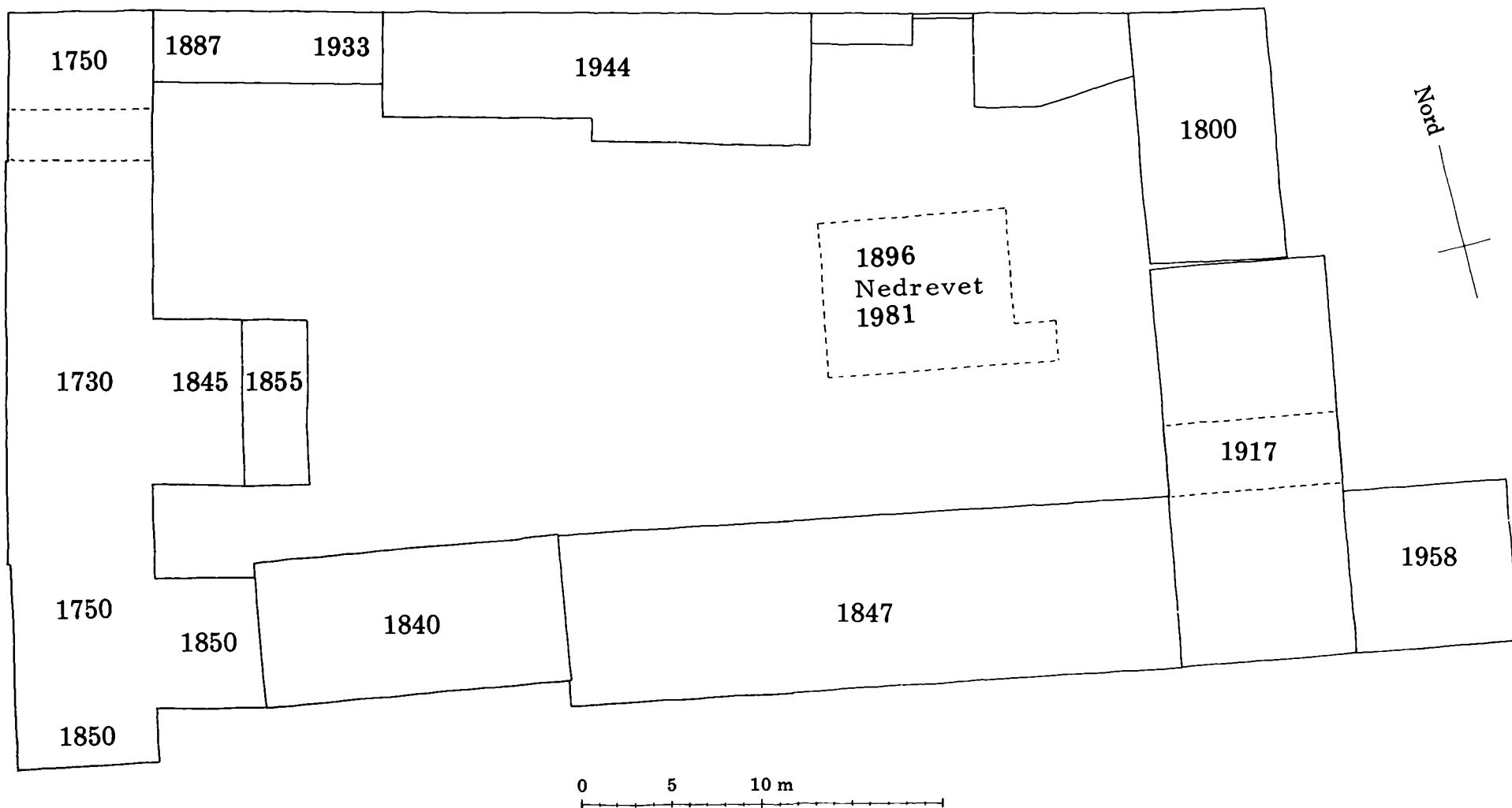
Magasinbygning Facade rekonstruktion

Magasinbygning Snit

Baghuse Plan

Situationsplan med opførelsesår

Anvendte kilder og litteratur

- Landsarkivet:* Kirkebøger
Slangerup rådstuearkiv:
1. Brandtaksationsprotokoller
2. Skifteprotokoller
Frederikssund rådstuearkiv:
1. Brandtaksationsprotokoller
2. Dokumenter fra bygningskommissionen
3. Borgerskabsprotokol
Frederikssund byfogedarkiv:
1. Skødeprotokoller
2. Skifteprotokoller
3. Skiftedokumenter
4. Realregister for Frederikssund købstad
- Rigsarkivet:* Folketællingslister
Privatarkiver: Arne Sundbo
Industrietællinger
Sjællands told- og konsumtionskontor 1791-1804
1. Journaler og journalsager
- Erhvervsarkivet:* Købstædernes Brandforsikring
1. Forsikringsprotokol
Dansk Tarifforening
- Lokalhistorisk arkiv:* Harald Lindhardt: Selvbiografiske oplysninger
Fotografier
- Aviser:* Isefjordsposten 1861ff
Frederiksborg Amts Avis 1875ff
- Jochum Smith:* Slægtshistoriske optegnelser (privateje)
- Mundtlige beretninger fra ældre Frederikssund-borgere.*
- Anvendt Litteratur:*
- Bayer, J. T.:* Dansk provinsindustri, statistisk fremstillet. Kbh. 1885.
- Colding, T. A.:* Legatfamilien Lange, knyttet til den Langeske Stiftelse i Roskilde. Kbh. 1926.
- Hjarsøe, Edvard:* Frederikssund. Danske Byer og deres Mænd. Århus 1918. Frederikssund 1980.
- Sundbo, Arne:* Frederikssund og Købstaden Slangerups Historie. Kbh. 1931 - 1936.

Telefon
160.

J. LARSEN.

URTEKRAM & DELIKATESSEFORRETNING

Lager af ægte Vine &
Spirituosa.

Havnegade
FREDERIKSSUND

KAFFEFORRETNING.

Stort Lager af
Vine & Spirituosa.

Cigarer &
Tobakker.

J. Larsens
Colonialhandel.

Extrafin
Kaffe & The.

Telefon 160.

Havnegade.
Frederikssund.

